

Ο ΕΦΗΜΕΡΙΟΣ

ΔΕΚΑ ΠΕΝΘΗΜΕΡΟΝ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ
ΤΟΥ ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΕΝΟΡΙΑΚΟΥ ΚΛΗΡΟΥ
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΤΟΥ ΕΠΙΣΗΜΟΥ ΔΕΛΤΙΟΥ «ΕΚΚΛΗΣΙΑ»

ΕΤΟΣ ΙΖ' | ΑΘΗΝΑΙ, ΑΓ. ΦΙΛΟΘΕΗΣ 19 | 1/15 ΝΟΕΜΒΡΙΟΥ 1968 | ΑΡΙΘ. 21-22

ΣΥΜΠΟΣΙΟΝ ΠΑΤΕΡΩΝ

ΚΛΗΜΕΝΤΟΣ ΡΩΜΗΣ ΠΡΟΣ ΚΟΡΙΝΘΙΟΥΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗ Α'

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

δ'. ὕφος καὶ γλῶσσα.

Ἡ περιληπτικῶς δοθεῖσα ἀνωτέρω ἀπόδοσις τοῦ περιεχομένου τῆς ἐπιστολῆς δίδει εὐθὺς εἰς τὸν ἀναγνώστην γενικὴν ἰδέαν τῶν διαπραγματευομένων ὑποθέσεων, τοῦ τρόπου τῆς ἐκθέσεως τοῦ συντάκτου, τῶν ἀνωτέρων αἰσθημάτων, μεθ' ὧν ἐνεφορεῖτο ὁ ἐπιστολογράφος, τῆς θερμοῦργοῦ πίστεως, ὑφ' ἧς ἐφλέγετο, τοῦ ζωηροῦ ἐκκλησιαστικοῦ πνεύματος, ὑφ' οὗ ἐκινεῖτο καὶ τοῦ ὄντως ἀποστολικοῦ ζήλου ὑπὲρ τῆς εἰρήνης τῶν ἐκκλησιῶν καὶ τῆς φιλαδελφίας τῶν χριστιανῶν, ὑφ' οὗ ἐνεπνέετο κ.τ.δ. Ἐν τῇ καθόλου τεχνικῇ διανθήσει τοῦ λόγου, ἡ ἐπιστολὴ ἐμφανίζει καὶ πλατειασμούς καὶ ἐπαναλήψεις καὶ παρεκβάσεις. Αἱ ἐλλείψεις αὗται ἔδωσαν ἀφορμὴν εἰς ὑποθέσεις διαφόρους· ὅτι δηλ. ὁ συγγραφεὺς ἐπεξεργάσθη τμήματά τινα ἰδίων ὁμιλιῶν ἢ ὅτι τοῦτο ἐγένετο ὑπ' ἄλλης χειρὸς ἐκ τῶν ὑστέρων². Ἡ ὅλη ἀρχιτεκτονικὴ κατασκευὴ τῆς ἐπι-

2. A.v. Harnack, Einführung in die alte Kirchengeschichte. Das Schreiben der römischen Kirche an die korinthische aus der Zeit Domitians (I. Clemensbrief), Leipzig 1929. Ἐν. σ. 9 διαπραγματεύεται τὰ γεννώμενα ἐκ τῆς ἐπιστολῆς προβλήματα.— Πρβλ. L. Lemarchand, La composition de l' épître de saint Clément aux Corinthiens, ἐν : Rev. Sc. Rel. 18 (1938) 448/57.

στολήσ προδίδει ἐπίσης ἐπίδρασιν ἑλληνικῆς ρητορικῆς καὶ ἐπιστολογραφίας. Τμήματά τινα δὲ ἐκτίθενται ἐν τῇ μορφῇ τῆς στωικῆς - κυνικῆς Διατριβῆς. Π.χ. τὰ ὅσα προεκτίθενται καὶ προϋποτίθενται πρὸς ἐγκωμιασμὸν τοῦ προτέρου βίου τῶν Κορινθίων ἐν 1,2 - 2,8. Καθόλου, δύναται τις εἰπεῖν, ἡ ὅλη οἰκοδομὴ τῆς ἐπιστολῆς ἐμφανίζει τὴν ἐξ ὑπ' ἀρχῆς πρόθεσιν τοῦ συγγραφέως οὐχὶ πρὸς ἐφ' ἅπαξ χρῆσιν ὑπὸ τῶν ἀποδεκτῶν μετὰ τὴν ἐπιτέλεσιν τοῦ εἰδικοῦ σκοποῦ, δι' ὃν ἐγράφη, ἀλλὰ πολλῶ μᾶλλον ἵνα χρησιμεύῃ πρὸς συνεχῆ ἐποικοδομὴν τῶν πιστῶν διὰ τῆς ἀναγνώσεως ταύτης ἐπ' ἐκκλησίας κατὰ τὴν θείαν Λειτουργίαν³. Τὸ πρῶτον μέρος τῆς ἐπιστολῆς, ὡς καὶ ἡ παρεμβαλλομένη προσευχὴ ὑπὲρ πάντων τῶν χριστιανῶν καὶ συμπαντος τοῦ κόσμου καὶ ἡ ἐν τέλει παρεχομένη ὑπὸ τοῦ ἐπιστέλλοντος εὐλογία, σαφῶς ὑποδηλοῦσι τὴν ὡς ἄνω πρόθεσιν τοῦ συντάκτου δι' εὐρυτέραν χρῆσιν τῆς ἐπιστολῆς ἐπ' ἐκκλησίας.

Ἡ γλῶσσα καὶ τὸ ὕφος χαρακτηρίζονται ἰδιαιτέρως ὅτι ὑπέστησαν τὴν ἐπίδρασιν ἀφ' ἑνὸς μὲν τῆς πλουσίως χρησιμοποιηθείσης Π.Δ. ἐκ τῆς μεταφράσεως τῶν Ἑβδομήκοντα (Ο'), ἀφ' ἑτέρου δὲ τοῦ φραστικοῦ τρόπου τῆς ἐκθέσεως καὶ τῶν λοιπῶν προτύπων τῆς ἑλληνιστικῆς ἐποχῆς. Ἐμφανεῖς δ' εἶναι καὶ ἐπιδράσεις τῶν φιλοσοφικῶν ὄρων καὶ διατυπώσεων, τῶν ἐκφράσεων τοῦ ἀθλητισμοῦ, τοῦ στρατιωτικοῦ βίου, τοῦ ὕφους τῶν ἐπισήμων ἐγγράφων τῆς δημοσίας διοικήσεως⁴, μερικῶν ἔργων τῆς Κ.Δ. καὶ τῆς ἀρχαιοτάτης χριστιανικῆς λειτουργίας καὶ λατρείας⁵. Παρὰ δὲ τὸν ἔντονον συγκρητισμὸν τῆς

3. Περὶ Κ.Γ. Μπὸν η, Αἱ τρεῖς «κανονικαὶ ἐπιστολαὶ» τοῦ Μ. Βασιλείου πρὸς τὸν Ἀμφιλόχιον, μητροπολίτην Ἰκονίου (341/5 - 395 - 400) καὶ τὰ γεννώμενα ἐκ τούτων προβλήματα, ἐν : Byz. Zeitschr. 44 (1951) 62-78. Festschrift F r. D ö l g e r zum 60. Geburtstag gewidmet. Herausgeg. von Johannes M. Hoeck.

4. Περὶ St. L ö s c h e, Epistula Claudiana, Rottenburg 1930 σ. 42 ἐ.

5. Σημειωτέον ὅτι αἱ χριστιανικαὶ διατυπώσεις καὶ οἱ χριστιανικοὶ ὄροι ὑπέστησαν τὴν ἐπίδρασιν τῶν ἀνωτέρω ἑλληνιστικῆς προελεύσεως παραγόντων, διὸ καὶ χρῆζουσι ἀμοιβαίας συγκρίσεως πρὸς διαπίστωσιν τοῦ τε βεθμοῦ ἐπιδράσεως τῶν ξένων στοιχείων καὶ τῆς σημασιολογικῆς τῶν ἀλλοιώ-

ἐπιστολῆς, οὐδεμία σοβαρὰ ἔνδειξις προβάλλεται διὰ νὰ σταθῇ ὁ ἰσχυρισμὸς τῆς ὑπὸ πλειόνων συγγραφέων συντάξεως ταύτης.

Ἡ γ λ ῶ σ σ α καὶ τὸ ὕ φ ο ς εἶναι τὰ αὐτὰ ἄπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους τῆς ἐπιστολῆς. Ὁ τρόπος τῆς ἐκφράσεως δὲν εἶναι ἢ τὸ ἔνδυμα, δι' οὗ περιβάλλεται ἡ ὅλη ἔκθεσις, μιμουμένη μάλιστα τὴν τε σύνταξιν καὶ τοὺς ρυθμοὺς τῆς Π.Δ. (Ο'), μὲ ἰδιαιτέραν ἔμφασιν ἔστιν ὅτε τῆς γλωσσικῆς καὶ ἐννοιολογικῆς ἐκφράσεως χωρίων ἐξ ἐπιστολῶν τινων τοῦ ἀποστόλου Παύλου (πρβλ. κ. 49) καὶ ἐκ τῆς θείας Λειτουργίας, ὡς καὶ τοὺς νόμους καθόλου καὶ τὰς εἰκόνας τοῦ τε γραπτοῦ καὶ τοῦ προφορικοῦ λόγου τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, συμπεριλαμβανομένου καὶ τοῦ ὕφους τῶν ἐπιστήμων ἐγγράφων τῆς ρωμαϊκῆς διοικήσεως. Τὸ πάθος καὶ ἡ εὐρυθμία λόγου, μέχρι ποιητικῆς ἐξάρσεως ἐξικνουμένη, εἶναι ἔκδηλα στοιχεῖα εἰς τινὰ σημεῖα τῆς ἐπιστολῆς (7,3. 10,2. 48,5 κ.ἄ.). Σκοπὸς δὲ τούτων ἀσφαλῶς ἦτο, ὅπως ἐξαρθῇ ἡ ἐπίδρασις τοῦ πνεύματος τῶν χωρίων τούτων κατὰ τὴν παρουσίαν πολλῶν ἀνὰ γ ν ω σ ι ν τῆς ἐπιστολῆς. Δύναται λοιπὸν νὰ λεχθῇ ὅτι τὸ ὕ φ ο ς τοῦ συντάξαντος τὴν ἐπιστολὴν ἐν τῷ συνόλῳ εἶναι ἐλεύθερον κενῆς ρητορείας, ὡς καὶ ἀχαλινώτου συναισθηματικῆς ἐκρήξεως. Ἀξιοπρέπεια καὶ φιλότης συννεοῦνται ἐπιτυχῶς. Ἰδίᾳ εἰς τὸ πρῶτον μέρος ὁ συγγραφεὺς ἐκθέτει τὰς συστάσεις, παραινήσεις καὶ διδασχάς του ἠπίως καὶ εἰς τόνον πᾶν ἄλλο ἢ διατακτικόν. Εἰς τὸ δεύτερον μέρος ἡ γ λ ῶ σ σ α ἀποβαίνει εὐνοήτως ἐντονωτέρα εἰς ἐκφρασιν καὶ διατύπωσιν, ἀλλ' ἄνευ τῆς ἀπωλείας τῆς αὐτοκυριαρχίας ἢ τῆς αὐτοπεποιθήσεως ἐπὶ τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ σκοποῦ τῆς ἐπιστολῆς, ἐξ οὗ καὶ ὁ καθόλου φιλικὸς τόνος τοῦ ἐπιστέλλοντος.

(Συνεχίζεται)

ΚΩΝ. Γ. ΜΠΟΝΗΣ
Καθηγητῆς τοῦ Πανεπιστημίου

σεως ἢ χρήσεως ὑπὸ τῆς χριστιανικῆς σκέψεως. Τὸ αὐτὸ δυνάμεθα νὰ εἰπώμεν, μάλιστα μετὰ τινος ἐξάρσεως, προκειμένου περὶ τῆς τυπολογικῆς καὶ μεταφορικῆς χρήσεως καὶ ἐκμηνείας τῶν χωρίων καὶ τῶν προτύπων τῆ Π.Δ. ἐκ τῆς μεταφράσεως τῶν Ο'.

Ε Π Ι Κ Α Ι Ρ Α

Ἀπαραίτητοι ὑποδείξεις.

Πρὸ τῆς τελέσεως τοῦ Μυστηρίου τοῦ Γάμου, εἶναι συχνά-κις ἐπιβεβλημένον νὰ προβαίνει ὁ λειτουργὸς, μὲ ὀλίγα λόγια, εἰς συστάσεις πρὸς τοὺς νεονύμφους καὶ τοὺς παρισταμένους, αἱ ὁποῖαι ἀφοροῦν εἰς τὴν στάσιν καὶ συμπεριφορὰν κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἀκολουθίας. Τὸ μικρὸν ἢ μεγαλύτερον «ἐκκλησίασμα», κατὰ τοὺς Γάμους, ἀποτελεῖται καὶ ἀπὸ ἀνθρώπους, οἱ ὁποῖοι δὲν ἔχουν φωτισμένην εὐσέβειαν καὶ σύνηθες εἶναι οὕτω τὸ θέαμα συμπεριφορᾶς καὶ ἐκδηλώσεων πού ἀπάδουν πρὸς τὴν ἱερότητα τοῦ χώρου καὶ τῆς ὥρας. Τὸ πάτημα τοῦ ποδὸς ἀπὸ τὴν νύμφην εἰς τὸν γαμβρόν, ἡ ἐπίδοσις εἰς «βομβαρδισμόν» δι' ὀρύζης καὶ κουφέτων κατὰ τὸ «Ἡσαΐα χόρευε», αἱ συνομιλίας καὶ οἱ γέλωτες τῶν παρισταμένων καὶ ἄλλα συναφῆ ἔκτροπα ἀποτελοῦν θλιβερὰν καὶ ἀπαράδεκτον παραφωνίαν εἰς τὸ Μυστήριον. Ὅλα αὐτά, συνήθως, δὲν σημαίνουν συνειδητὴν καὶ σκόπιμον ἀντίδρασιν, ἀλλ' εἶναι ἀποτελέσματα ἐπιπολαίας θρησκευτικῆς ἀντιλήψεως, τὰ ὁποῖα, ὡς ἡ σχετικὴ πείρα μαρτυρεῖ, εἶναι δυνατὸν νὰ λείψουν, ἂν προηγηθῇ ἡ περὶ ἧς ὁ λόγος ἐγκαιρὸς σύστασις ἐκ μέρους τοῦ λειτουργοῦ. Ἄν ἡ σύστασις αὐτὴ γίνῃ μὲ πατρικὸν τόνον καὶ λεπτὸν τρόπον, εὐρίσκει ἔδαφος εἰς τὰς ψυχὰς καὶ ἡ τέλεσις τοῦ Μυστηρίου γίνεται ἀπροσκόπτως, εἰς ἀτμόσφαιραν εὐλαβείας καὶ τάξεως. Εἶναι δὲ πολὺ προτιμότερον καὶ λυσιτελέστερον νὰ προλάβῃ ὁ ἱερεὺς τὰ ἀνεπίτρεπτα αὐτὰ ἐνδεχόμενα μὲ τὴν ἐκ τῶν προτέρων κατάλληλον νοουθεσίαν, παρὰ νὰ τὰ στηλιτεύσῃ ὅταν γίνουν, λησμονῶν τότε ὅτι, ἂν συνέβησαν, τοῦτο ὠφείλετο κυρίως εἰς τὴν ἰδικὴν του ἔλλειψιν προνοητικότητος.

Οἱ δωρηταί.

Ἡ εἰς τὸν τομέα τῆς θρησκείας ἐκδηλουμένη φιλοτιμία τοῦ λαοῦ μας εἶναι ἀνέκαθεν πλουσία καὶ πολύτροπος καὶ τὸν τιμᾶ. Μία ἀπὸ τὰς πλέον χαρακτηριστικὰς ἐκδηλώσεις τῆς εἶναι, εἰς τὰ πλαίσια τῆς ἐνοριακῆς ζωῆς, ἡ προθυμία μὲ τὴν ὁποῖαν οἱ πιστοί, ἄλλοι ἀπὸ τὸ περίσσευμά των, ὄχι δὲ ὀλίγοι καὶ ἀπὸ τὸ ὑστέρημά των, προσφέρουν εἰς τὸν ναὸν διάφορα χρηματικὰ ποσὰ ἢ ἀφιερώματα. Ὁ ἐφημέριος ὀφείλει νὰ καλλιεργῇ καταλλήλως αὐτὴν τὴν ὠραίαν παράδοσιν, ἀλλὰ καὶ νὰ προσέχη

ὥστε αὕτη νὰ εὕρισκη ἐν τοῖς πράγμασι τὸ ὀρθὸν καὶ εὐαγγελικὸν νόημά της. Μὲ τὸ κήρυγμα καὶ τὴν ἐπὶ μέρους νοουθεσίαν, ὁ ἐφημέριος καλεῖται νὰ ὑπογραμμίσῃ τὴν καθαρότητα τῶν σκοπῶν καὶ τὸ ταπεινὸν φρόνημα, ποῦ πρέπει νὰ συνοδεύουν τοιαύτας προσφοράς. Διότι, ἀλλοίμονον, ὅπως καὶ εἰς πολλὰ ἄλλα, ἔτσι καὶ ἐν προκειμένῳ, ὁ Ἀντικείμενος «μετασχηματίζεται εἰς ἄγγελον φωτός», ὡς λέγει ὁ θεῖος Ἀπόστολος, καὶ κατορθώνει, μέσα εἰς τὰ σχήματα τῶν εὐσεβῶν ἐκδηλώσεων, νὰ διοχετεύῃ καὶ νὰ ἱκανοποιῇ τάσεις καὶ ἐπιδιώξεις τοῦ «παλαιοῦ ἀνθρώπου», ὡς λ.χ. τὴν ματαιόδοξον ἐπίδειξιν. Ἡ πείρα, ὄντως, μαρτυρεῖ ὅτι δὲν λείπουν δωρηταί, οἱ ὁποῖοι, χωρὶς ἴσως νὰ τὸ ἀντιλαμβάνωνται, ὥθουνται ἀπὸ τὸ κίνητρον τῆς ματαιοδοξίας (τὸ ὁποῖον διαγινώσκει κανεὶς ἀπὸ τὴν ἐπιμονὴν των νὰ μὴ μείνουν εἰς τὴν ἀνωθυμίαν), ἀντὶ ἐκείνου τῆς ἀγνῆς ἀγάπης πρὸς τὸν Θεὸν καὶ τὴν Ἐκκλησίαν. Πράγματι, λοιπόν, ὁ τομεὺς αὐτὸς διαφωτίσεως καὶ οἰκοδομῆς τῶν ψυχῶν εἶναι ἀπὸ ἐκείνους τοὺς ὁποῖους ὁ ἐφημέριος δὲν πρέπει νὰ παραμελήσῃ.

Αἱ λειτουργικαὶ ἀπορίαι.

Αἱ ἀπὸ ἀρκετοῦ χρόνου καθιερωθεῖσαι εἰς τὸν «Ἐφημέριον» σελίδες ἀπαντήσεων εἰς λειτουργικὰς καὶ ἄλλας συναφεῖς ἀπορίας τῶν αἰδεσιμωτάτων ἀναγνωστῶν του, εἶναι, ὡς ἐγράψαμεν καὶ προσφάτως, ἄκρως ἐξυπηρετικαὶ διὰ τὸ ἔργον καὶ τὴν ἀποστολὴν τῶν ποιμένων μας. Ἀλλὰ τὰ ἐρωτηματικὰ ποῦ ἀνακύπτουν διὰ τὸν εὐσυνειδητὸν λειτουργὸν εἶναι πολὺ περισσότερα ἀπὸ ὅσα ἔχουν ἐκάστοτε διατυπωθῆ ἤδη καὶ εὔρει τὴν ἀπάντησίν των εἰς τὰς σελίδας αὐτάς. Παραμένει, λοιπόν, διαρκῶς ἡ πραγματικότης, καθ' ἣν ἐκάστοτε ὁ ἐφημέριος καλεῖται νὰ δώσῃ ἐν τῇ πράξει μίαν ἀπάντησιν ὁ ἴδιος εἰς περιπτώσεις διλήμματος καὶ ἀπορίας. Εἰς αὐτάς τὰς περιπτώσεις δὲν ἔχει τὸν καιρὸν νὰ ἀπευθυνθῆ εἰς τὸ περιοδικὸν μας καὶ νὰ διαφωτισθῆ σχετικῶς, ἀκόμη δὲ συνήθως, οὔτε καὶ τὸν καιρὸν νὰ ἐρωτήσῃ ἕνα συνάδελφόν του πλέον ἔμπειρον καὶ μορφωμένον. Πρέπει, λοιπόν, νὰ ἐμπιστευθῆ εἰς τὴν ἰδικὴν του κρίσιν, ἔχων ὑπ' ὄψιν του ὅτι διὰ νὰ εἶναι ἡ ἀπόφασίς της ὀρθὴ ἢ τουλάχιστον ὄχι ἐπιζημία διὰ τὰς ψυχάς, εἶναι ἀπαραίτητοι δύο θεμελιώδεις προϋποθέσεις: Πρῶτον, ἡ λύσις ποῦ θὰ δώσῃ νὰ μὴ ἀντιβαίνει εἰς τὸ πνεῦμα τῆς ὀρθοδόξου λατρείας. Καὶ δεύτερον, νὰ εἶναι ἐποικοδομητικὴ διὰ τὸ ἐκκλησίασμα. Ὅταν αἱ δύο αὐταὶ προϋποθέσεις ληφθοῦν ὑπ' ὄψιν, ζητηθῆ δὲ καὶ ὁ φωτισμὸς ἀπὸ τὸν Θεόν, τὸ ἀποτέλεσμα δὲν εἶναι δυνατὸν παρὰ νὰ εἶναι τὸ ὀρθὸν ἢ ἔστω νὰ μὴ βλάβῃ.

Αἱ ἐνοριακαὶ βιβλιοθήκαι.

Τὸ νὰ ἔχη ἡ κάθε ἐνορία τὴν βιβλιοθήκην της, πρὸς χρῆσιν παντὸς μέλους της καὶ ἰδίως τῶν παιδιῶν καὶ τῶν νέων, εἶναι κάτι τὸ ὁποῖον ἡμπορεῖ νὰ πραγματοποιηθῆ χωρὶς πολλὰς δυσκολίας. Ἄρκει νὰ κινηθοῦν πρὸς τοῦτο ὁ ἐφημέριος καὶ οἱ συνεργοὶ του πρὸς ἐξεύρεσιν ἑνὸς ἀρχικοῦ ποσοῦ διὰ τὸν σχηματισμὸν τοῦ πυρῆνός της, ὁ ὁποῖος δύναται νὰ συμπληρωθῆ σὺν τῷ χρόνῳ μὲ προσφοράς βιβλίων καὶ ἐντύπων ἀπὸ τὰς οἰκογενείας τῆς ἐνορίας.

Μία τοιαύτη βιβλιοθήκη, μὲ θρησκευτικά, ἡθοπλαστικά καὶ πρακτικοῦ ἐνδιαφέροντος βιβλία, εἶναι ἕνας ἄλλος παράγων ἐλκύσεως πρὸς τὴν ἐνορίαν. Ἡ ἐκκλησία δὲν εἶναι μόνον τόπος προσευχῆς καὶ λατρείας, ἀλλὰ καὶ γενικωτέρας πνευματικῆς καὶ ἠθικῆς καλλιέργειας, πᾶν δὲ μέσον, σύμφωνον μὲ τὸ πνεῦμα τοῦ Εὐαγγελίου, πρέπει τὰ τίθεται εἰς χρῆσιν πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτόν. Ὁ ἐφημέριος, μὲ κατάλληλον διαφώτισιν τοῦ μικροῦ του ποιμνίου, δύναται μᾶλλον ἀνέτως νὰ ἐπιτύχη τὴν σύστασιν ἢ τὸν ἐμπλουτισμὸν τῆς ἐνοριακῆς βιβλιοθήκης, ἢ ὁποῖα καλὸν εἶναι νὰ λειτουργῆ καὶ ὡς δανειστικῆ. Ἐνορία χωρὶς τὴν βιβλιοθήκην της θὰ πρέπει νὰ εἶναι κάτι τὸ ἀδιανόητον εἰς τὸ προσεχὲς μέλλον, ἂν οἱ ἐφημέριοί μας ἀντιληθοῦν ὅλοι τὸ καθῆκόν των τοῦτο καὶ κινηθοῦν πρὸς ἐκπλήρωσίν του.

Ἡ «Φωνὴ Κυρίου».

Ἡ «Φωνὴ Κυρίου», τὸ ἐντυπον κήρυγμα, τὸ ὁποῖον ἐκδίδει καὶ κυκλοφορεῖ κάθε Κυριακῆν ἢ Ἀποστολικὴ Διακονία, εἶναι μία οὐσιώδης ἀναπλήρωσις τῶν κενῶν, τὰ ὁποῖα παρουσιάζει εἰς τὴν χώραν μας τὸ ἀπ' ἄμβωνος κήρυγμα. Ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ ἔτσι εἶναι δυνατὸν νὰ φθάνη εἰς ὅλα τὰ σπίτια τῶν πιστῶν, ἀδαπάνως δι' αὐτούς, ἢ δὲ ἐκ τούτου ὠφέλεια νὰ εἶναι εἰς ἕκτασιν σχεδὸν πλήρης.

Οἱ ἐφημέριοι, λοιπόν, καλὸν εἶναι νὰ προβαίνουν ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν εἰς συστάσεις πρὸς τὸ ἐκκλησίασμα, συνιστῶντες εἰς κάθε χριστιανὸν ποῦ παίρνει κατὰ τὴν Θεῖαν Λειτουργίαν τὸ φυλλάδιον τοῦτο εἰς χεῖράς του, νὰ φροντίζη ὥστε νὰ τὸ κυκλοφορῆ εἰς τὸν οἰκογενειακὸν του κύκλον καὶ ἔτσι νὰ τρέφονται ἀπὸ τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ καὶ ἄλλαι ψυχαί.

Ἡ «Φωνὴ Κυρίου», πράγματι, ἀπευθύνεται εἰς ὅλον τὸν λαόν μας καὶ πρέπει νὰ φθάνη παντοῦ διὰ τῶν ἐκκλησιαζομένων πιστῶν, οἱ ὁποῖοι δὲν θὰ εἶναι οὔτω οἱ μοναδικοὶ ἀναγνώσταί της.

Θέματα πρὸς ἀνάπτυξιν εἰς ἐνοριακοὺς κύκλους

Η ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑ ΚΛΗΡΙΚΩΝ ΚΑΙ ΛΑ·Ι·ΚΩΝ ΕΝ Τῃ, ΕΝΟΡΙΑΚῃ, ΖΩῃ,

ΣΤ'.

Γενικῶς διὰ τοὺς λαϊκοὺς συνεργάτας τοῦ ἡμερινοῦ ἢ ἀσκήσεως τῶν ἔργων τῆς πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπης εἶναι αὐτονόητος. Ἡ μεγάλη ἐντολὴ ἐν τῷ νόμῳ εἶναι τὸ νὰ ἀγαπᾷ τις Κύριον τὸν Θεὸν ἐξ ὅλης καρδίας καὶ τὸν πλησίον του ὡς ἑαυτὸν (Ματθ. κβ', 37-40). Τὴν ἐντολὴν ταύτην περὶ τῆς πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπης κατέστησεν ὁ Κύριος τὴν κατ' ἐξοχὴν καινὴν ἐντολὴν Του, δώσας εἰς αὐτὴν νέον καὶ πλουσιώτερον περιεχόμενον. Ὁ Κύριος θέλει νὰ εἶναι ἀντικείμενον τῆς ἀγάπης αὐτὸς ὁ Ἰδιος, ὡς καὶ οἱ ἀδελφοὶ Του: «Ἐφ' ὅσον ἐποιήσατε ἐνὶ τούτων τῶν ἀδελφῶν μου τῶν ἐλαχίστων, ἐμοὶ ἐποιήσατε» (Ματθ. κε', 40). Μόνον ἡ ἀγάπη αὕτη εἶναι τὸ διακριτικὸν γνώρισμα τῶν μαθητῶν Του: «Ἐν τούτῳ γινώσκονται πάντες, ὅτι ἐμοὶ μαθηταὶ ἐστε, ἐὰν ἀγάπην ἔχητε ἐν ἀλλήλοις» (Ἰωάν. ιγ', 34-35).

Ἡ ὑπὸ τῶν χριστιανῶν ἀσκουμένη ἀγάπη δέον νὰ ἔχη προσωπικὸν χαρακτῆρα ὑπὸ τὴν ἐννοίαν, ὅτι τὸ ἀντικείμενον αὐτῆς εἶναι ἡ προσωπικότης τοῦ ἀνθρώπου, νοουμένου ὡς εἰκόνας τοῦ Θεοῦ. Ἐπειτα κατὰ τὴν ἀσκήσιν τῶν ἔργων τῆς ἀγάπης πρέπει νὰ γίνηται σεβαστὴ ἡ προσωπικὴ ἐλευθερία καὶ ἀξιοπρέπεια τῶν βοηθουμένων. Σπουδαῖον ἐπίσης γνώρισμα τῆς χριστιανικῆς ἀγάπης εἶναι ὁ ἀδιάσπαστος σύνδεσμος αὐτῆς οὐ μόνον μετὰ τῆς αὐθορμήτου ἀνιδιοτελείας, ἀλλὰ καὶ μετὰ τῆς αὐταπαρνήσεως καὶ αὐτοθυσίας, κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ Κυρίου: «Μεῖζονα ταύτης ἀγάπην οὐδεὶς ἔχει, ἵνα τις τὴν ψυχὴν αὐτοῦ θῇ ὑπὲρ τῶν φίλων αὐτοῦ» (Ἰωάν. ιε', 13)²³. Ἡ καθαρότης τοῦ σκοποῦ τῶν ἔργων τῆς ἀγάπης δὲν πρέπει νὰ νοθεύηται ἢ κηλιδώνηται διὰ τῆς ἐπιδιώξεως τοῦ ἰδίου συμφέροντος ἢ τῆς ἐπὶ τοὺς ἄλλους κυριαρχίας.

Ἡ ἐν τῇ ἐνορίᾳ φιλανθρωπικὴ ἐργασία τῶν λαϊκῶν συνεργατῶν τοῦ ἡμερινοῦ πρέπει νὰ ἀφορᾷ εἰς πάντας ἀνεξαιρέτως τοὺς πάσχοντας τῆς ἐμπειπιστευμένης εἰς αὐτοὺς περιοχῆς, ὡς καὶ εἰς πάσας τὰς ἀνάγκας αὐτῶν. Πάντες οἱ στερούμενοι τροφῆς, ἐνδυμασίας, κατοικίας, ἐργασίας, ἰατροφαρμακευτικῆς πε-

23. Παναγιώτου Μπρατσιώτου, Τὸ νόημα τῆς χριστιανικῆς ἀγάπης, ἐν Ἀθήναις 1955, σελ. 12-16.

ριθάλψεως, καθοδηγήσεως καὶ τῶν ἀναγκαίων διὰ μίαν ἀνθρωπίνην ζωὴν μέσων, ὡς καὶ πάντες οἱ ὑλικῶς ἢ πνευματικῶς τάλαιπωροῦμενοι καὶ κακουχούμενοι, οἱ ἀσθενοῦντες, οἱ ἐν φυλακαῖς, οἱ ἐν ἠθικῷ κινδύνῳ κ.λπ. δεόν νὰ ἀναζητῶνται, νὰ ἀνευρίσκωνται καὶ νὰ γίνωνται ἀντικείμενον στοργικῆς φροντίδος καὶ μερίμνης. Αἱ δυσκολώτεροι περιπτώσεις, διὰ τὰς ὁποίας δὲν δύνανται νὰ βοηθήσουν ἐπαρκῶς οἱ λαϊκοὶ συνεργάται τοῦ ἱερέως, πρέπει νὰ παραπέμπωνται εἰς τὴν διακονικὴν ὑπηρεσίαν τῆς ἐνορίας ἢ τῆς Ἱ. Μητροπόλεως.

Ἡ καθ' ὅλου ὀργάνωσις καὶ ἄσκησις τῶν ἔργων τῆς ἀγάπης ἐν τῇ ἐνορίᾳ δεόν νὰ γίνηται κατὰ τοιοῦτον τρόπον, ὥστε νὰ μὴ ἀντιμετωπιζῶνται μόνον αἱ ἐξωτερικαὶ ἐκδηλώσεις τῆς πολυειδοῦς δυστυχίας, ἀλλὰ καὶ τὰ γενεσιουργὰ αἷτια αὐτῆς. Οἱ δεχόμενοι τὴν βοήθειαν δεόν ὀλίγον κατ' ὀλίγον νὰ ἐλευθερῶνται ἐκ τῆς ἀνάγκης τῆς ἐξαρτήσεως καὶ νὰ ἐκπαιδεύωνται πρὸς αὐτοβοήθειαν, ἵνα ἐν τῷ μέλλοντι αὐτοὶ βοηθοῦν ἑαυτούς.

Διὰ τῶν ἔργων τῆς ἀγάπης οἱ λαϊκοὶ συνεργάται τοῦ ἱερέως καὶ ἰδίως αἱ ἐπισκέπτριαι κυριαὶ εὐρίσκουν εἴσοδον καὶ εἰς πολλὰς οἰκογενείας, αἱ ὁποῖαι εἶχον ἀποξενωθῆ ἐκ τοῦ φωτὸς τοῦ Εὐαγγελίου καὶ οὐδέποτε ἐδέχοντο νὰ ἀκούσουν ἐκ τῶν χειλέων τοῦ ἱερέως τὸν θεῖον Λόγον, ὁ ὁποῖος προηγουμένως ἐφαίνετο εἰς αὐτὰς ἀκατανόητος. Πᾶσα καρδία εἶναι πάντοτε ἀνοικτὴ διὰ νὰ δεχθῆ τὸ ὑπὸ πάντων κατανοητὸν κήρυγμα τῆς χριστιανικῆς ἀγάπης, τὸ ὁποῖον ἐξαγγέλλει ἡ ἀνιδιοτελὴς καὶ πλήρης αὐταπαρνήσεως ὑπηρεσία των. Τοιοῦτοτρόπως πολλάκις ἡ ἀγάπη τῶν λαϊκῶν συνεργατῶν τοῦ ἱερέως νικᾷ τὸ πείσμα καὶ τὴν ἀλαζονείαν τῆς θρησκευτικῆς ἀδιαφορίας καὶ ὁδηγεῖ πρὸς τὸν πνευματικὸν ποιμένα τὰ βήματα πολλῶν, οἱ ὁποῖοι ἄλλοτε ἔστρεφον τὰ νῶτα πρὸς αὐτόν. Οὐχὶ σπανίως αἱ ἐπισκέπτριαι τῆς ἐνορίας δοκιμάζουν τὴν εὐτυχίαν νὰ βλέπουν οἰκογενείας νὰ ἐπιστρέφουν εἰς τὸν Χριστὸν ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῆς διακονικῆς ἐργασίας των καὶ νὰ προσέρχωνται εἰς τὸ μυστήριον τῆς Ἱ. Ἐξομολογήσεως καὶ τῆς Θ. Κοινωνίας.

Ἐπειτα διὰ τῶν πληροφοριῶν πρὸ πάντων τῶν πεπειραμένων ἐπισκεπτριῶν ὁ ἱερεὺς ὀλοκληρώνει τὰς παραστάσεις καὶ τὴν γνῶσιν τῆς ἐνορίας του, διότι οἱ γυναικεῖοι ὀφθαλμοὶ βλέπουν ἐνίοτε πολλά, ἅτινα διαφεύγουν ἐκ τοῦ βλέμματος τῶν ἀνδρῶν. Ἡ ἐπισκέπτρια ἀνακαλύπτει τὴν δυστυχίαν καὶ ἀθλιότητα, τοὺς ὑπὸ διάλυσιν γάμους, τὴν κλονιζομένην καὶ κινδυνεύουσαν οἰκογενειακὴν εὐτυχίαν καὶ γενικῶς διὰ τὰ πάντα συνεχῶς ἐνημερώνει καὶ κατατοπίζει τὸν ἱερέα, ὁ ὁποῖος μετὰ ταῦτα θὰ ἐνεργήσῃ καταλλήλως. Περὶ πολλῶν περιπτώσεων μυστικῶν ἀσθενειῶν καὶ δυστυχιῶν καὶ οἰκογενειακῶν δραμάτων πληροφορεῖ-

Ἐπὶ τῇ 30ῃ ἑπετείῳ ἀπὸ τοῦ θανάτου του.

(†) Ο ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΣ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ Α΄

Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ

Δ΄.

ΣΤΗΝ ΘΕΟΛΟΓΙΚΗ ΣΧΟΛΗ ΤΟΥ ΣΤΑΥΡΟΥ
ΚΑΙ ΣΤΗΝ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑ

Διπλωματοῦχος πλέον μιᾶς ἀπὸ τις πιδ ἑακουστὲς Θεολογικὲς Ἀκαδημίαι τοῦ ὀρθοδόξου κόσμου, ὁ Χρυσόστομος διωρίσθηκε στὰ 1895 Καθηγητὴς τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Σταυροῦ, πού, ὅπως γράφτηκε, περνοῦσε, μὲ τὴν ἄνοδο στὸ Θρόνον τοῦ Πατριάρχου Γερασίμου, τὴν τρίτην περίοδον τῆς λειτουργίας τῆς. Ὁ Ἅγιος Τάφος μὲ τὴν θείαν καὶ ἀνίκητη αἴγλη Του τὸν τραβοῦσε σὰν μαγνήτη. Καὶ ἔτσι, τὴν 1ην Ὀκτωβρίου ἐκείνου τοῦ ἔτους, σὲ ἡλικίᾳ 25 ἐτῶν, νεαρώτατος Καθηγητὴς ἀναλάμβανε τὰ καθήκοντά του στὴ Σχολὴ αὐτῇ, στὴν ὁποία εἶχε συναδέλφους τοὺς Ἰωάννην Μ. Νεαμονιτάκη, ἀπὸ τὴν Χίο, μετέπειτα γαμβρό του, Πρωτοπρεσβύτερον καὶ Διδάσκαλον τοῦ Εὐαγγελίου τοῦ Ἀλεξανδρινοῦ Θρόνου, Γεώργιον Γλύπτην, Χιώτη κί' αὐτόν, ὕστερα Καθηγητὴ καὶ Γυμνασιάρχην τοῦ Ἀβερωφείου Γυμνασίου τῆς Ἀλεξανδρείας καὶ ἄλλους.

Μαθηταὶ καὶ διδάσκαλοι, κληρικοὶ καὶ λαϊκοί, ἦσαν περὶ τοῦ τῆς ἰδίας ἡλικίας. Ἔτσι βρισκόνταν μαθηταὶ στὰ θρανία τῆς πολυφημισμένης Σχολῆς, μὲ δίψαν γιὰ μάθησι καὶ μετὰληψιν τῶν

* Συνέχεια ἐκ τῆς σελ. 755 τοῦ προηγουμένου τεύχους.

ται διὰ πρώτην φοράν ὁ ἱερεὺς ἐκ τῶν λαϊκῶν συνεργατῶν του.

Ἀληθῶς εἶναι εὐρυτάτη ἡ ἀποστολὴ καὶ ἐργασία τῶν λαϊκῶν εἰς τὸν τομέαν τῆς διακονίας. Οὗτοι μὲ ἀγάπην δέον νὰ ὑπηρετοῦν πάντα τὰ μέλη τῆς ὑπὸ τὴν δικαιοδοσίαν περιοχῆς τῆς ἐνορίας των. Ἡ ὑπηρεσία των δὲ δὲν πρέπει νὰ γίνηται κατ' ἐξωτερικὴν ἐπιταγὴν ἢ ἐκ συνηθείας, ἀλλὰ πρέπει νὰ εἶναι αὐθόρμητος ἐξωτερικεὺς μιᾶς ἐσωτερικῆς ἀνάγκης, ἀναλόγου πρὸς ἐκείνην, τὴν ὁποίαν ἐξέφραζον οἱ λόγοι τοῦ Κυρίου: «Ἐν τοῖς τοῦ πατρὸς μου δεῖ εἶναί με» (Λουκ. β, 49).

(Συνεχίζεται)

ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ Δ. ΘΕΟΔΩΡΟΥ

Καθηγητὴς Πανεπιστημίου
Γενικὸς Διευθυντὴς τῆς Ἀποστολικῆς
Διακονίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος

ιερωῶν ναμάτων ἀπὸ τὴν πλοῦσια πνευματικὴ τῆς πηγῆς, ὡς ἱεροδιάκονος ὁ Μελέτιος Μεταξάκης, πού ἔγινε Μητροπολίτης Κιτίου καὶ ὕστερα Ἀθηνῶν, Πατριάρχης Κων/πόλεως καὶ Ἀλεξανδρείας, ὁ Τιμόθεος, πού θὰ γινότανε Μητροπολίτης Ἰορδάνου κι' ὕστερα Πατριάρχης Ἱεροσολύμων, ὁ συμπατριώτης του Χριστοφόρος, πού ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ θὰ τὸν ἀνέβαζε στὸν θρόνο τοῦ Πάπα καὶ Πατριάρχου τῆς Ἀλεξανδρείας, ὁ Παρθένιος Μητροπολίτης Πηλουσίου, ὁ Λεοντοπόλεως Κων/νος Κατσαράκης, ὁ ἐπίσης συμπατριώτης του καὶ συγγενῆς του Ἀρίσταρχος, πού ἔγινε Μητροπολίτης Διοκαισαρείας, ὁ μετέπειτα Μητροπολίτης Πάφου Λεόντιος, ὁ γενόμενος Μητροπολίτης Μαδάβων καὶ βιβλιοφύλαξ τοῦ Παν. Τάφου Μελίτων, ὁ Γρηγόριος Παπαμιχαήλ, ὁ ὕστερα στενὸς συνεργάτης καὶ φίλος του μέχρι θανάτου, καθηγητῆς τῆς Ριζαρείου καὶ τοῦ Πανεπιστημίου καὶ Ἀκαδημαϊκός, ὁ Χρ. Οἰκονομίδης καὶ πολλοὶ ἄλλοι πού ὕστερα ἀπὸ χροῖνια, ὠπλισμένοι μὲ τὸν ἀρτιώτατο πνευματικὸ θώρακα πού τοὺς χάρισε ἡ φοίτησι στὴν περιώνυμη Σχολή, ἀντιμετώπισαν τὴν ζωὴ καὶ ὑψώθηκαν ἄξια σὲ διάφορες ἀνώτερες θέσεις, ὑψηλὰ λειτουργήματα καὶ μεγάλα ἀξιώματα, ἀπὸ τὰ ὁποῖα πρόσφεραν μεγάλες ὑπηρεσίες στὴν Ἐκκλησία καὶ τὸ Ἔθνος.

Ἐκεῖ, μέσα στὸ πνευματικὸ φυτώριο τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Σταυροῦ, ὁ εἰκοσιπενταετής καθηγητῆς ἀρχικὰ ἀνέλαβε τὴν διδασκαλίαν τῆς Πολιτικῆς Ἱστορίας, ὕστερα δὲ τὰ θεολογικὰ μαθήματα καὶ τὴν Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία, στὴ μελέτη καὶ ἔρευνα τῆς ὁποίας θὰ γινόταν, χρόνον μὲ τὸν χρόνον καὶ χάρις στὶς σπουδαῖες πραγματεῖες καὶ μελέτες του, διεθνῶς ἀναγνωρισμένη αὐθεντία.

Ὁ νέος καθηγητῆς ἀμέσως ὑπέταξε τὸν ἑαυτὸ του στὸν αὐστηρὸ Κανονισμό τῆς Σχολῆς, τῆς ὁποίας ἡ ζωὴ γιὰ τὴν ἔγερσι, τὸν ἐκκλησιασμό, τὴν διδασκαλίαν, τὴν μελέτη τῶν μαθητῶν τῆς, ὑπὸ τὴν αὐστηροτάτη διεύθυνσι τοῦ Σχολάρχου Γερμανοῦ Βασιλάκη, ἐρρυθμιζόνταν μὲ ἀκρίβεια στρατιωτικῆ, μὲ κουδουνίσματα. Πίστευε ὅτι ὁ ἴδιος, σὰν μονάδα, θὰ ἔπρεπε νὰ «διδάσκη» ὄχι μόνον μὲ τὸ στόμα, ἀλλὰ μὲ τὴν ζωὴ καὶ τὴν προσπάθειά του. Ἡ μόνη παράβασι, πού ἔκανε στοὺς Κανονισμούς, ἦταν τὰ βράδδια, ὅταν ἐπὶ ὄρες κλεινόταν στὴν πλοῦσια Βιβλιοθήκη, μέσα στὴν ὁποία πέρασε ἀπομονωμένος ἓνα μεγάλο μέρος τῆς εἰς τὴν Σχολὴν τοῦ Τιμίου Σταυροῦ διαβιώσεώς του. Μέσα στὴ Βιβλιοθήκη συντελέσθηκε ἡ ἐπιστημονικὴ του ὀλοκλήρωσι, ἀφοῦ ἐκεῖ μέσα ἄγρυπνος ἐπιδιδόνταν στὴν ἀναζήτησι τῆς Ἀλήθειας, μάννας τῆς Ἐπιστήμης, μὲ τὸν «μίτον» τῆς ἐρεῦνης στὴν ἀναγνώρισι τῶν ἀτελειῶτων λαβυρίθων τῆς.

Ὁ νέος καθηγητὴς ἦταν ἕνας σιωπηλὸς ἐπαναστάτης. Μὲ τὸ ζωντανὸ παράδειγμά του, ἀλλὰ καὶ μὲ τὴν προφορικὴν του διδασκαλίαν, ἀνέτρεπε ὅ,τι μέχρι τότε εἶχαν μάθει οἱ μαθηταὶ του. Τοὺς ἔλεγε μὲ φορτικότητα καὶ τοὺς προέτρεπε μὲ ζωρότητα, νὰ μὴν ἀρκοῦνται σ' αὐτὰ πού γράφουν τὰ βιβλία, ἀλλὰ νὰ ἐρευνοῦν. Νὰ ἀναζητοῦν μὲ αὐτενέργεια τίς πηγές καὶ ὄχι τίς ἐπιστημονικὰς πραγματεῖας καὶ μόνον ἔτσι νὰ βρίσκουν τὴν Ἀλήθεια. Γράφοντας νὰ ἀφήνουν κατὰ μέρος τὸν στόμφο — παρακολούθημα τῆς ἐποχῆς ἐκείνης — καὶ νὰ προσκολλῶνται στὴν Ἀλήθεια καὶ μόνον σ' αὐτὴν καὶ μὲ λιτότητα νὰ τὴν ἀπεικονίζουσιν, μὲ ὁμορφίαν στὴν διατύπωσιν, μὲ κυριολεξίαν καὶ καιριολεξίαν καὶ μὲ λογικὴ ἀλληλουχίαν κατὰ τρόπον, ὥστε τελικὰ ἀβίαστα νὰ βγαίη μόνον τοῦ τοῦ συμπέρασμα.

Ὁ Χρυσόστομος, μὲ τέτοια προετοιμασία καὶ προσπάθεια καὶ μὲ τέτοια συνειδητοποίησιν τῆς μεγάλης ἀποστολῆς του ὡς διδασκάλου, ἦταν φυσικὸν νὰ ἐπιβληθῆι στοὺς μαθητὰς καὶ στοὺς συναδέλφους του καὶ μάλιστα ὕστερα ἀπὸ τὴν δημοσίευσιν ἀλλεπαλλήλων ἐπιστημονικῶν πραγματειῶν του.

Λαϊκός, τότε, ἐντεταλμένος, ὅπως ἀναφέρθηκε, μὲ τὴν διδασκαλίαν τοῦ μαθήματος τῆς Πολιτικῆς Ἱστορίας, ζοῦσε κυριολεκτικὰ τὴν ἀποστολὴν του καὶ θεωροῦσε σὰν κορυφωμὰ τῆς ἱερότητος τὸ μάθημα τὸ σχετικὸ μὲ τὴν Ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τὸν ἥρωϊκὸ θάνατον τοῦ Κωνσταντίνου. Ὅπως διηγόνταν ὁ μακαρίτης ἀκαδημαϊκὸς καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου καὶ μαθητὴς του Γρηγόριος Παπαμιχαήλ, ὁ νεαρὸς καθηγητὴς Χρ. Παπαδόπουλος τὴν ἡμέραν ἐκείνην, πού προεβλέπετο νὰ διδάξῃ αὐτὸ τὸ σπουδαῖον γιὰ τὴν ἱστορίαν τοῦ Γένους κεφάλαιον, φοροῦσε τὴν «ρεντιγκότταν» του μὲ πένθιμον λαϊμοδέτη καὶ ἀνέβαινε στὸ διδασκαλικὸ βῆμα λέγοντας μὲ σοβαρότητα :

— «Σήμερον θὰ διδάξωμεν τὰ κατὰ τὴν πτώσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως!...».

Πίστευε, ὅτι καθηγητὴς καὶ μαθηταὶ δὲν θὰ γινόνταν μόνον ἀπλοῖ ἀναγνώσται τῆς Ἱστορίας, ἀλλὰ μὲ τὸ πνεῦμα καὶ τὴν ψυχὴν θὰ μετεῖχαν στὸν ἀγῶνα καὶ στὴν ἀγωνίαν τῆς Βασιλίδος μέχρις ἐσχάτων. Ἀκόμη, θὰ συντρέφευαν τὸν ἥρωϊκὸν πολεμιστὴ Βασιλῆα καὶ Μάρτυρα μέχρι τῆς τελευταίας του στιγμῆς, ἐκεῖ κατὰ τὴν Κερκόπορταν πού ἄφησε τὴν τελευταίαν του πνοήν.

Ἦταν τόση ἡ βαθεῖα συγκίνησίς του, τόσος ὁ φλογερὸς πατριωτισμὸς τοῦ ὑποδούλου, τόση ἡ σαφήνεια τοῦ ἐπιστήμονος καὶ ἡ παραστατικότης τῶν γεγονότων ἐκ μέρους τοῦ Διδασκάλου, ὥστε ὁ συγκλονισμὸς τῶν ραγιαδῶν μαθητῶν του νὰ εἶναι τὸ ἀναγκαστικὸν ἐπακολούθημα τῆς ζωντανῆς αὐτῆς διδασκαλίας σὲ τέτοιο βαθμὸν, ὥστε ὁ μαθητὴς του Μελίτων καὶ ὕστερα

Μητροπολίτης Μαδάβων και Βιβλιοφύλαξ τοῦ Ἱεροῦ Κοινοῦ τοῦ Παναγίου Τάφου, νὰ γράφῃ¹ ἔπειτα ἀπὸ 30 καὶ πλέον ἔτη:

«Ἀνέπτυξε τὸ γεγονὸς τοῦτο μετὰ τῆς θέρμης, ζήλου, σαφηνείας, γλαφυρότητος καὶ εὐφραδείας, ὥστε ἐπὶ ὥρας ὀλοκλήρους καὶ μετὰ τὸ μάθημα ἔρρεον τὰ δάκρυα ἐπὶ τῶν παρειωῶν μου. Τῆς αὐτῆς δ' ἐντύπωσιν καὶ συγκίνησιν μοὶ προὔξεν ἡ ἱστορικὴ αὐτῆ διδασκαλία, ὥστε ἐνετυπώθη ὡς σφραγὶς ἀνεξίτηλος ἐπὶ τοῦ νοῦ καὶ τῆς καρδίας μου καὶ μένει ζωηρά, ζωηροτάτη, καὶ μενεῖ ἐφ' ὄρου ζωῆς».

Καὶ συνεχίζει:

«Τὸ ἐπεισόδιον τοῦτο τυγχάνει μικρὸν, σμικρότατον, ἀλλ' ἐνέχει σπουδαιοτάτην ἠθικὴν σημασίαν πρὸς τιμὴν καὶ ἔπαινον καὶ δόξαν αὐτοῦ. Δύναται δὲ νὰ χρησιμεύσῃ καὶ ὡς μία θαυμασία διδασκαλία καὶ ὑπόδειγμα πάντων ἐκείνων, οἵτινες ἐπαγγέλλονται τὸ διδασκαλικὸν ἐπάγγελμα ἐπ' ἀγαθῶ τῆς τε Κοινωνίας, τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς Πολιτείας. Τούτοις πρέπει τὸ τοῦ Ἀποστόλου Παύλου ἀδόξα καὶ τιμὴ καὶ εἰρήνη παντὶ τῷ ἐργαζομένῳ τὸ ἀγαθόν».

Δὲν ἀπέκτησε δὲ μὲ τὴν αὔξησιν τῆς ἐκτιμήσεως, ποῦ φανερὰ ἔχαιρε τόσον ἀπὸ τοὺς διδασκάλους καὶ τοὺς μαθητὰς τῆς Σχολῆς, ὅσον καὶ ἀπὸ τὰ μέλη τῆς Ἀγιοταφικῆς Ἀδελφότητος, τὸ ἀνόητο φουσκῶμα τοῦ ἐγωῦσμοῦ ὁ νέος καθηγητῆς. Μένοντας ταπεινός, σὰν ὁπαδὸς Ἐκείνου ποῦ αἰσθανόνταν νὰ ὑπηρετῇ, προσπαθοῦσε νὰ ἐπιβάλλεται μὲ τὸ ἐνάρετο παράδειγμά του, τὴν εὐγένεια καὶ τὴν διδασκαλία καὶ τίς μελέτες του, νουθετώντας μὲ σοβαρότητα ἀλλὰ καὶ καλωσύνη τοὺς ἀτάκτους, χωρὶς νεῦρα καὶ φωνές.

Χωρὶς νεῦρα καὶ φωνές! Ἔτσι ἐπρόκειτο νὰ ζήσῃ μέχρι τέλους τῆς ζωῆς του. Ἀόρητος, γεμᾶτος καλωσύνη, μὲ τὸ χαμόγελο καὶ τὴν ἡρεμία τῆς συνειδήσεως, ποῦ χαρίζει ὁ Χριστὸς σ' αὐτοὺς ποῦ τὸν δέχονται καὶ τὸν κλείνουν στὴ ψυχὴ τους.

Στὰ 1900, ὁ «Σταυρός», — ἔτσι λεγόνταν ἀπὸ τοὺς πολλοὺς ἡ μεγάλη ἐκείνη Θεολογικὴ Σχολή, — συνταράχθηκε ἀπὸ ἀναστάτῳσι ποῦ προξενοῦσε στοὺς καθηγητὰς μου, ὅλους ἐσωκλείστους, ἡ μεγάλη μέχρις ἀκρότητος ἀυστηρότης τοῦ τότε Σχολάρχου Ἀρχιμανδρίτου Γερμανοῦ Βασιλάκη. Καὶ ὅταν ἀκολούθησε ἡ παραίτησις καὶ ἡ ἀπομάκρυνσίς του, μὲ μιὰ φωνή, ὁ λαϊκός, τότε, καθηγητῆς Χρυσόστομος Παπαδόπουλος προσε-

1. Ἐναίσημα ἐπὶ τῇ 35ῃ ἐπετηρίδι τῆς ἐπ. στ. δ. ἁγίας τοῦ Μακαριωτάτου Χρυσοστόμου Παπαδοπούλου, ἐπιμ. καὶ ἐκδ. Γρ. Παπαμιχαήλ, Ἀθήναι 1931, σελ. 520.

κλήθη ἀπὸ τὸν Πατριάρχη Δαμιανό, μετὰ πρότασιν τῆς Σχολικῆς Ἐφορείας πού προεδρευόνταν ἀπὸ τὸν Ἰορδάνου Ἐπιφάνιον, ν' ἀναλάβῃ τὴν Διεύθυνσιν.

Ἡ θέσις δὲν ἦταν μικρῆ. Ὁ Σχολάρχης, σὰν πρόσωπο μεγάλου κύρους, ἐφ' ὅσον θὰ ἦταν κληρικός, μετείχε καὶ αὐτῆς τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τῆς Ἀγιοταφικῆς Ἀδελφότητος. Καὶ ὁ Παπαδόπουλος, μὲ τὴν σκέψιν πὼς ὁ Σχολάρχης μιᾶς Θεολογικῆς Σχολῆς, μὲ κύριο σκοπὸ τὴν δημιουργία κληρικῶν — στελεχῶν τῆς Ἐκκλησίας, ἔπρεπε καὶ ὁ ἴδιος νὰ εἶναι κληρικός, γιὰ νὰ δίνῃ αὐτὸς πρῶτος τὸ μεγάλο καὶ ζωντανὸ παράδειγμα, ἀπεφάσισε νὰ ζητήσῃ ἀπὸ τὸν Πατριάρχη Δαμιανὸ νὰ ἐγκρίνῃ τὴν προσέλευσίν του στὶς τάξεις τοῦ Ἱεροῦ Κλήρου. Ἔτσι θὰ γινόνταν πραγματικότης καὶ τὸ παλιὸ παιδικὸ ὄνειρο καὶ ἀφωσιωμένος ἀψυχῆ καὶ σώματι) στὴν Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ θὰ μπορούσε μὲ τὴν Ἐπιστήμη του νὰ τὴν ὑπηρετῆ.

Ἡ χειροτονία του εἰς διάκονον ἔγινε στὶς 28 Μαΐου τοῦ 1900 καὶ εἰς πρεσβύτερον καὶ Ἀρχιμανδρίτην ἀπὸ τὸν Πατριάρχη Ἱεροσολύμων, τὴν μεγάλη ἡμέρα τῆς Ὑψώσεως τοῦ Τιμίου Σταυροῦ, κατὰ τὴν ὁποίαν πανηγύριζε καὶ ἡ Σχολή.

Τὴν εἴσοδό του στὸν Ἱερὸ Κλῆρο, σὲ ἡλικία 32 ἐτῶν, ὁ νέος κληρικός στοχάσθηκε σὰν ἓνα σπουδαῖο σταθμὸ καὶ προσπάθησε ἀπὸ τότε νὰ παρέχῃ τὸν ἑαυτοῦ παράδειγμα καὶ σ' αὐτὸν τὸν τομέα, μακρὰ ἀπὸ τὴν διαβολὴ τοῦ κόσμου καὶ τὴν φιλοκατήγορη διάθεσιν τῶν καλοθελητῶν, πού πυκνώνουν τὶς τάξεις τῶν (αἰεροκατηγόρων).

Σὰν ἀπόδειξις αὐτῆς τῆς νοοτροπίας τοῦ νέου Σχολάρχου εἶναι καὶ τὸ ἀκόλουθο χαρακτηριστικόν.

Ὁδηγημένῃ ἀπὸ τὰ βήματα τοῦ ἐπιτυχημένου γιουῦ, στὴν Ἁγία Πόλιν, ἔφθασε ἐκεῖ, γιὰ νὰ συγκεντρωθῆ ἡ γύρω του, ἀπὸ τὴν Μάδυτο, ἡ οἰκογένειά του, μὲ ἐπὶ κεφαλῆς τὸν τυραννισμένον ἀπὸ τὴν ἀσθένειά του γέροντα ἱερέα πατέρα του, καὶ τὴν ὑπεραιωνόβια καὶ πανύψηλη γιαγιά του πού εἶχε τὸ μαῦτιανὸ ὄνομα Βασίλισσα καὶ πού ἔφτασε τὰ 114 χρόνια!

Μιὰ μεγάλη Χριστουγεννιάτικη μέρα, μετὰ τὴν θεία Λειτουργία, ὁ Χρυσόστομος συναντοῦσε τυχαῖα, ἀνάμεσα στὸν ἄλλο κόσμον τῶν πιστῶν, τὴν νεαρὴ ἀδελφὴ του Κατίνα, τὴν ὁποίαν, ὅμοια περίπου σὲ χαρακτῆρα μὲ αὐτόν, περιέβαλλε μὲ ἰδιαίτερη ἀγάπην. Ὅταν ἐκείνη εἶδε τὸν μεγάλο τῆς ἀδελφόν, τὸν Ἁγιὸν Σχολάρχην — καμάρι τῆς οἰκογενείας τῆς — ἔσπευσε χαρούμενη νὰ τὸν χαιρετήσῃ. Ὅποια, ὅμως, ἐκπληξίς! Ἀντὶ καὶ ἐκεῖνος νὰ τῆς ἀποδώσῃ τὴν χαρὰ μὲ τὸν χαιρετισμὸ του, προχώρησε σοβαρὸς, χωρὶς νὰ τῆς δίνῃ σημασία. Ἡ νεαρὴ κόρη πίστε-

ψε τότε, πώς κάτι τὸ σοβαρὸ συνέβη, κάτι τὸ πολὺ μεγάλο, ποὺ δὲν τὸ ὑπωπτευόνταν ἢ ἴδια καὶ ποὺ θὰ τὸν εἶχε κάνει δικαιολογημένα νὰ κρατῆ αὐτὴ τὴν ἀσυνήθιστη γιὰ τὸν χαρακτῆρα του, ψυχρὴ στάσι ἀπέναντί της.

Γύρισε σπῖτι ἀπερίγραπτα θλιμμένη καὶ ἐκεῖ, στὴν ἀγκαλιὰ τῆς μάνας, ἄρχισε νὰ κλαίῃ. Τῆς μάνας της τὰ παρηγορητικά λόγια δὲν βοήθησαν σὲ τίποτα.

Καὶ ἔταν, τέλος, ἦλθε τὸ μεσημέρι καὶ κατέφθασε στὸ σπῖτι γελαστὸς καὶ ὁ «θυμωμένος» Χρυσόστομος γιὰ νὰ ἐπισκεφθῆ τοὺς δικούς του, ἢ μητέρα του τὸν πλησίασε καὶ τὸν ρώτησε:

— Τί σοῦ ἔκανε, παιδί μου, ἡ Κατίνα μας; Δὲν τὴν ἐχαιρέτησες καὶ κλαίει.

Τότε ἐκεῖνος, μὲ τὸ μειδίαμα ποὺ δὲν τοῦ ἔλειπε, ἀπάντησε:

— Μητέρα, ἐγὼ ξέρω ὅτι ἡ Κατίνα εἶναι ἀδελφὴ μου. Ὁ κόσμος τὸ ξέρει;

Ἐνῶ αὐτὴ τὴν αὐστηρὴ τακτικὴ, στὸν ἰδιωτικὸ του βίο, κρατοῦσε γιὰ νὰ μὴν δίδῃ ἀφορμὴ σκανδάλου, ὁ ἴδιος στὰ ἱερατικά του ἔργα παρεῖχε τὸν τύπο καὶ τὸν ὑπογραμμὸ τοῦ ἀφωσιωμένου κληρικοῦ.

Ὡς Σχολάρχης δὲν παρέλειψε ποτὲ νὰ παρίσταται κατὰ τὴν τέλεσι τῆς θείας Λειτουργίας, ἄλλοτε σὰν εὐλαβικὸς λειτουργὸς καὶ ἄλλοτε πρῶτος μέσα στοὺς στοίχους τῶν καθηγητῶν καὶ τῶν μαθητῶν, καὶ αὐτὸ γιὰ νὰ ἱκανοποιῆ δύο σκοπούς. Πρῶτα πρῶτα τὴν ἐσωτερικὴν του φιλακόλουθη ἐπιθυμίαν καὶ βαθύτατη εὐσέβειαν καὶ ὕστερα γιὰ νὰ δίνῃ τὸ ζωντανὸ παράδειγμα στοὺς νέους μαθητὰς γιὰ τὴν ἀγάπην πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν.

Τόση ἦταν ἡ ἀγάπη του καὶ ἡ ἀφοσίωσις του στὰ ἱερατικά του καθήκοντα, ὥστε δὲν τὰ παρέλειπε γιὰ κανένα λόγο. Τὴν ἡμέραν τῆς γιορτῆς τοῦ Ἁγ. Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου, στὰ 1907, λειτουργοῦσε στὴ Μονὴ τῶν Ταξιαρχῶν στὰ Ἱεροσόλυμα, ἐνῶ δίπλα, ὁ πατέρας του — ἐφημέριος τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου στὴ Μάδυτο, — χαροπάλευε. Τότε, στὰ μισὰ τῆς θ. Λειτουργίας, εἰδοποιήθηκε πὼς ὁ γέροντας ἔπαυσε πιά νὰ ζῆ καὶ νὰ τυραννιέται ἀπὸ τὴν φοβερὴ καταδίκην τῆς ἀρρώστειας του. Ὁ Χρυσόστομος ἔσπευσε τότε νὰ προσκυνήσῃ τὸ ἱερὸ πατρικὸ λείψανον καὶ χωρὶς ἄλλη ἀνάπαυλα ἐπέστρεψε στὴν Ἐκκλησίαν, γιὰ νὰ συνεχίσῃ τὸ ἔργο του καὶ δεηθῆ ὑπὲρ ἀναπαύσεως τῆς ψυχῆς τοῦ δούλου τοῦ Θεοῦ Ἀνέστη ἱερέως.

Στὴν νέα του ἀποστολὴ τοῦ Σχολάρχου, ὁ Χρυσόστομος ἀναδείχθηκε παιδαγωγὸς ἀριστος. Χωρὶς τοὺς φοβεροὺς θυμούς ποὺ διώχνουν τὸν μαθητὴ ἀπὸ τὸν διδάσκαλον, ξένος πρὸς κάθε

νευρική εκδήλωσι πού ἐξαφανίζει ἢ ἀδυνατίζει τὴν παιδαγωγική δύναμι καὶ μὲ μόνο σκοπὸ τὴν μετάδοσι πρὸς τοὺς μαθητὰς τῆς Σχολῆς ἡθους ἐκκλησιαστικοῦ καὶ κοινωνικοῦ, — πού πρέπει νὰ βρίσκεται στὴν σωστὴ ἐκπαίδευσι στὴν πρώτη θέσι, — καὶ γνώσεων, προσπαθοῦσε νὰ διδάσκη τὸ πρέπον, ἄλλοτε μὲ τὰ λόγια καὶ ἄλλοτε μὲ τὸ παράδειγμα.

Κάθε ἀπόγευμα, μετὰ τὸν Ἑσπερινό, παίρνοντας ἀφορμὴ ἀπὸ τὶς σημειούμενες στὴ ζωὴ τοῦ Οἰκοτροφείου καὶ τῆς Σχολῆς ἀταξίες, ἀνέπτυσσε κάθε τόσο μὲ ἀπλότητα, ἀλλὰ καὶ μὲ παραστατικότητα ἓνα θέμα, ἄλλοτε σχετικὸ μὲ τὴν πειθαρχία, ἄλλοτε μὲ τὴν ἐκκλησιαστικὴ τάξι καὶ ἄλλοτε μὲ ὅ,τιδήποτε ἄλλο.

Κάποτε ὠρίσεν ὅπως οἱ μαθηταὶ κατὰ τὴν θεία Λειτουργία μετέχουν, πότε ὁ ἓνας καὶ πότε ὁ ἄλλος, τῆς ὑπηρεσίας τοῦ Ἱεροῦ Ναοῦ, κρατοῦν δὲ κατὰ τὴν ὥρα τῆς Μεγάλης Εἰσόδου αὐτοὶ τὰ ἐξαπτέρυγα καὶ τὸν Σταυρό.

Ἐνα πρωτῆ, ὅμως, κατὰ τὴν ὥρα τῆς θείας Λειτουργίας, τοῦ ἀνέφεραν ὅτι ὁ μαθητὴς διάκονος Μελέτιος Μεταξάκης (ὁ μετέπειτα Κιτίου, Ἀθηνῶν, Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης καὶ Ἀλεξανδρείας) ἤρνεϊτο νὰ ὑπακούσῃ στὴν διαταγὴ νὰ κρατήσῃ τὸν Σταυρό.

Μόλις ὁ Χρυσόστομος ἔμαθε τὴν ἄρνησι τοῦ Μελετίου, ἔσπευσε πρὸς τὸ Ἱερό. Ἡ ὥρα δὲν ἐπέτρεπε καθυστερήσεις. Ὁλοὶ περίμεναν νὰ ἴδουν ἐπὶ τέλους, ἢ τὴν ὀργὴν τοῦ Σχολάρχου καὶ τὴν τιμωρίαν τοῦ ἀντάρτου, ἢ τοῦλάχιστον τὸν Μελέτιο, πού παρὰ τὴν ὑπερηφάνεια τῆς κρητικῆς καταγωγῆς του, θὰ ἔβγαίνε ἀπὸ τὴν θύρα τοῦ Ἱεροῦ κατησχυμένος, κρατώντας τὸν Σταυρὸ παρὰ τὰς ἀντιρρήσεις του.

Σὲ λίγο, τὰ ἐξαπτέρυγα πού κρατοῦσαν οἱ μαθηταὶ ἄρχισαν νὰ ἐμφανίζονται καὶ στὸ τέλος ὁ Σταυρός, μὲ φορέα, ὅμως, ὄχι τὸν μαθητὴ καὶ διάκονο Μελέτιο, ἀλλὰ τὸν ἴδιο τόν... Ἀρχιμανδρίτη Σχολάρχῃ!

Μετὰ τὸ τέλος τῆς Λειτουργίας, ὁ διάκονος Μελέτιος παρουσιάσθηκε στὸ γραφεῖο τοῦ Σχολάρχου. Ἦθελε νὰ τοῦ εἰπῆ ὅτι αὐτὸ πού συνέβη τὸ θεωροῦσε βαρεῖα ἠθικὴ τιμωρία, πού ἦταν κατ' αὐτὸν ἀδικαιολόγητη, γιατί ὁ ἴδιος πίστευε ὅτι σὰν διάκονος δὲν θὰ ἔπρεπε νὰ κρατήσῃ τὸν Σταυρό. Τοῦ ἀπήντησε:

— Ἀγαπητέ μου, δὲν διενοήθην κἀν νὰ σὲ τιμωρήσω! Τοῦναντίον θέλω νὰ σ' εὐχαριστήσω, διότι μοῦ ἔδωκες ὡραίαν ἀφορμὴν νὰ διδάξω ὅτι μεγαλυτέρα τιμὴ ἀπὸ τὸ νὰ φέρῃ τις τὸν Τίμιον Σταυρὸν δὲν ὑπάρχει!

Αὐτὲς τὶς παιδαγωγικὲς ἀπόψεις του καὶ τὸν τρόπο διδασκαλίας, τὶς κράτησε καὶ σὰν Ἀρχιεπίσκοπος. Καὶ ὅταν κάπο-

τε ἡ ἀδελφὴ τοῦ Εὐθαλία, χήρα Ν. Παυλίδου, ποὺ διακρινόνταν γιὰ τὴν εὐλάβειά της καὶ ποὺ λίγο πρὶν ἀπὸ τὸν θάνατό της ἐκάρη μοναχὴ ὑπὸ τὸ ὄνομα Μακρίνα, τοῦ κατήγγειλε κάποιον παριστάμενον, ὅτι δὲν εἶχε πάει τὴν Κυριακὴ στὴν Ἐκκλησία, εἶπε:

— Εὐθαλία, μὴν σπεύδεις ποτὲ νὰ κατηγορήσης! Πιθανὸν νὰ ἐκωλύθη! Πιθανὸν νὰ προσηυχῆθη κατ' ἰδίαν, ἀσθενῶν! Πιθανὸν νὰ ἐμελέτησε τὸ Ἱερὸν Εὐαγγέλιον! Πιθανὸν νὰ ἔχη σοβαρὰν δικαιολογίαν!

Τὸ νέον τοῦ ἀξιώμα, μὲ τίς ἐπηυξημένες εὐθύνες, μήπως ἐσταμάτησε τὴν δραστηριότητα τῆς πολὺγραφῆς γραφίδας τοῦ σ' αὐτὴ τὴν ἐποχῆ; Ἡ γραφίδα τοῦ ἔγινε τὸ ἕκτο δάκτυλο τῆς δεξιᾶς του. Τὸ *nulla dies sine linea* ἔγινε βίωμά του. Συνεχῶς μελετοῦσε καὶ συνέγραφε.

Εἶχε καὶ τότε καὶ ὕστερα, μέχρι τέλους τῆς ζωῆς του, σὰν σύστημα, μελετώντας ὅποιοδήποτε ἔργο, νὰ κρατῆ βιβλιογραφικὰ σημειώσεις σὲ καρτέλλες καὶ ὕστερα νὰ τίς ταξινομῆ κατὰ τρόπον, ὥστε ὕστερα ἀπὸ χρόνια, αὐτόματα, μὲ εὐκολία νὰ δημιουργοῦνται ὠραῖες μελέτες, μὲ αὐτὸν τὸν ἀπλούστατο ἐπιστημονικὸν τρόπο ἐργασίας. Καὶ ἔτσι τότε, μελετώντας μὲ σύστημα, δὲν παρέλειπε ἡμέρα σχολῆς ἢ ἐργάσιμη χωρὶς νὰ διαβάσῃ καὶ χωρὶς νὰ γράψῃ, χωρὶς νὰ ψάξῃ στὴν βιβλιοθήκῃ τοῦ Σταυροῦ, τοῦ Παναγίου Τάφου ἢ τῶν ἄλλων Μοναστηριῶν.

Κάποτε, Ἀρχιεπίσκοπος πλέον, ὅταν ἐρωτήθηκε γιὰ τὸ μεγάλο συγγραφικὸ του ἔργον, εἶπε:

— Εἶναι ὁ καρπὸς ἐργασίας δύο ἢ τριῶν ὠρῶν καθ' ἐκάστην, μὲ ὅλους τοὺς καιροὺς, ὑφ' ὅλας τὰς συνθήκας, ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Σταυροῦ μέχρι σήμερον.

Δύο ἕως τρεῖς ὥρες μὲ σύστημα δοσμένες στὴν Ἐπιστήμη (καθ' ἐκάστην). Αὐτὸς εἶναι ὁ «χρυσοῦς κανὼν» τῆς ἐπιστημονικῆς συγγραφικῆς ἐπιτυχίας, ποὺ θὰ ἔπρεπε πολλοὶ νέοι ἐπιστήμονες νὰ ἔχουν ἐνστερνισθῆ, γιὰ νὰ ἐπιτύχουν. Κανὼν, ὅμως, ποὺ διὰ νὰ μπορέσῃ ν' ἀποδώσῃ, θὰ ἔπρεπε αὐτὸς ποὺ θὰ ἐπιθυμῆσῃ νὰ τὸν χρησιμοποιοῖ νὰ εἶναι ὠπλισμένος μὲ σιδερένια θέλησι, σὰν κι' αὐτὴ ποὺ εἶχε, κάτω ἀπὸ τὸ βελουδο τῆς πραότητός του, ὁ Χρυσόστομος Παπαδόπουλος.

Αὐτὴ ἡ ἐποχὴ ἦταν γιὰ τὸν ἐπιστήμονα Χρυσόστομο τὸ κορύφωμα. Κλεισμένος μέσα στὰ φορτωμένα ἱστορία τεῖχη τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Σταυροῦ, ἐργάζεται, ἐργάζεται, ἐργάζεται... Ἐνα ποτάμι πνευματικῆς δυνάμεως βγαίνει ἀπὸ τὴν ρωμαλέα πηγὴ τῆς κρυστάλλινης διανοίας του. Ἐνα ποτάμι ποὺ μὲ τὴν δροσιά του ζωοποιεῖ καὶ χαρίζει τὴν ἰδρυτικὴ συμβολή

του στήν «Νέα Σιών», τὸ ἐπίσημο περιοδικὸ τοῦ Πατριαρχείου Ἱεροσολύμων, τοῦ ὁποίου τὶς στήλες, κατὰ τὸ μεγαλύτερο μέρος, γεμίζει. Ἀπὸ τὴν ἀνάγκη τῆς συγγραφῆς ἐπιστημονικῶν ἄρθρων καταλήγει στήν μέθοδο πού τοῦ χαρίζει τὴν ἀπόλαυσι τῶν μεγάλων συγγραφικῶν ἔργων. Γράφει μονογραφίες γύρω ἀπὸ τὰ ἐπὶ μέρους κεφάλαια καὶ στὸ τέλος καταλήγει νὰ ἐκδώσῃ σύνθετα ἔργα, ὅπως ἀργότερα τὴν Ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας Ἱεροσολύμων, τὴν Ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας Ἀλεξανδρείας, τὴν Ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, τὴν Ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας Ἀντιοχείας, τὸ Πρωτεῖον τοῦ Ἐπισκόπου Ρώμης καὶ τόσα ἄλλα.

Τότε — ἐκείνη τὴν καρποφόρα ἐποχὴ — κατὰ τὴν ὁποία ἡ Θεολογικὴ Σχολὴ τοῦ Σταυροῦ, κάτω ἀπὸ τὴν φωτεινὴ διεύθυνσίν του, γίνεται ἀναμφισβήτητα φάρος πνευματικὸς πρώτου μεγέθους, ὁ χαλκέντερος Σχολάρχης δημοσιεύει συνεχῶς νέα ἐπιστημονικὰ συγγράμματα.

Μὲ τὴν ψυχὴ, ὅμως, γεμάτη Ἑλλάδα, τὸ μεγάλο μυαλό του δὲν τὸ περιορίζει στὰ θέματα τῶν παλαιῶν χρόνων. Σὰν μέλος τῆς Ἱεραῆς Συνόδου τοῦ Πατριαρχείου Ἱεροσολύμων, ἐνδιαφέρεται γιὰ τὰ δίκαια τοῦ Παναγίου Τάφου, πού ἀποτελεῖ πνευματικὸ ὄριο τοῦ Ἑλληνισμοῦ, σὲ μιὰν ἐποχὴ ὅπου ὁ ἀνταγωνισμὸς γύρω ἀπὸ αὐτὰ εἶχε πρὸ ἐτῶν γίνει πρόξενος καὶ τοῦ περιφήμου Κριμαϊκοῦ Πολέμου.

Ὅπως παραπάνω ἀναπτύχθηκε, ἡ ρωσικὴ προπαγάνδα, μὲ τὴν Παλαιστίνειο Ἐταιρεία καὶ τὰ ἀφθονα χρήματα πού διέθετε, κατάρθρωσε νὰ δημιουργήσῃ, σιγά — σιγά, στοὺς Ἑλληνορθόδοξους Παλαιστίνους τὴν πεποίθησι ὅχι τῆς Ἑλληνικῆς ἀλλὰ τῆς Ἀραβικῆς συνειδήσεως. Ὁ Χρυσόστομος, δεινὸς ἱστορικός, πάντοτε ἀντιδρούσε σ' αὐτὴν τὴν πλαστογραφία τῆς Ἱστορίας. Ἡ μελέτη τῆς Ἱστορίας τοῦ Ἰσλάμ δὲν ἔχει νὰ παρουσιάσῃ ἐκχριστιανισμοὺς Ἀράβων σὲ ἀραβοκρατούμενες χώρες, ἀφοῦ ὅποιοσδήποτε ἐγκαταλείπει τὴν Θρησκεία τοῦ Προφήτη, ἢ ἀπὸ «πιστὸς» γίνεαι «ἄπιστος», κατὰ τὸ Κοράνιον, «ξίφει τελειοῦται». Ἡ Ἱστορία, ὅμως, τοῦ Γένους μας καὶ τῶν ἄλλων χριστιανικῶν χωρῶν ἔχει νὰ παρουσιάσῃ τὸ φαινόμενον ἀπωλείας ἐκ μέρους χριστιανικῶν πληθυσμῶν τῆς γλώσσας των καὶ τὴν ἀντικατάστασι τῆς ἐθνικῆς ἀπὸ τὴν γλώσσα τοῦ ἰσχυροτέρου πληθυσμικοῦ στοιχείου. Ἔτσι, σήμερα ἀκόμα, βλέπομε ἐδῶ στήν Ἑλλάδα ἀνθρώπους πού ἤλθαν πρόσφυγες ἀπὸ τὴν Ἀνατολὴ ἢ καὶ πού ἀκόμα, χριστιανοὶ αὐτοὶ καὶ Ἕλληνες γνήσιοι καὶ ἄνευ ἐπιμιξιῶν, ὕστερα ἀπὸ σαράντα χρόνια δὲν μποροῦν νὰ

μιλήσουν καθαρά τὰ Ἑλληνικά καὶ ἐξακολουθοῦν νὰ βαρβαρίζουν.

Τὸ ἴδιο εἶχε συμβῆ καὶ μὲ τοὺς Παλαιστινοὺς καὶ ὁ Χρυσόστομος, μὲ μελέτη καὶ ἄρθρα, ἀλλὰ καὶ μὲ τὴν θαρραλέα γλώσσα του, πού μὲ τὴν ἡρεμία τῆς Ἱστορίας καὶ τῆς Ἀλήθειας ποτὲ δὲν θὰ τοῦ ἔλειπε, μέσα στὴν Σύνοδο τοῦ Πατριαρχείου ὑποστήριξε τὶς ἀπόψεις του.

Καὶ τότε, στὰ 1909, ὁπότε καὶ ὁ ἀπόφοιτος τῆς Σχολῆς Μελέτιος Μεταξάκης († 1935) μετεῖχε κι' αὐτὸς τῆς ἰδίας Ἱερᾶς Συνόδου, σηκώθηκε νέος θόρυβος ἐξ αἰτίας παραχωρήσεων, ὅπως πίστευαν, τοῦ Πατριάρχου Δαμιανοῦ πρὸς τοὺς Ἀρخبωφώνους. Ὁ Χρυσόστομος, ἔχοντας καὶ τὴν σύμφωνη γνώμη τῶν ὑπολοίπων μελῶν τῆς Ἀδελφότητος καὶ μάλιστα τοῦ γέροντος Σκευοφύλακος Εὐθυμίου, πού ἀποτελοῦσαν τὴν συντηρητικὴ μερίδα, δὲν δίστασε, μὲ σεβασμὸ πρὸς τὸ ἀξίωμα, ἀλλὰ καὶ τὸ ἱερὸ πρόσωπο τοῦ Πατριάρχου, νὰ τοῦ ὑποδείξῃ «ἐν συνόδῳ» τὴν ἀνάγκη τῆς χάριν τοῦ Ἔθνους παραιτήσεως.

Ὁ Δαμιανός, ὅμως, δὲν ἦταν εὐκολο καρῦδι. Ἄν ἔγινε Πατριάρχης στὰ 1897, δὲν ἔγινε χάρις στὶς γραμματικές του γνώσεις. Λέγουν ὅτι στὰ νειάτα του, καλόγηρος ἀκόμη, ἦταν νεωκόρος τοῦ Ἁγίου Τάφου. Ἀφοῦ ἔγινε Μητροπολίτης Φιλαδελφείας καὶ Πατριαρχικὸς Ἐπίτροπος τοῦ Ἱ. Προσκυνηματος τῆς Γεννήσεως, ὑψώθηκε στὴν γενικὴ ἐκτίμησι τῶν Ἀγιοταφίτων, γιατί ἀνήμερα τῶν Χριστουγέννων τοῦ 1895, ὅταν αὐτός, ντυμένος τὴν Ἀρχιερατικὴ του στολή καὶ «ἐν πομπῇ» θέλησε νὰ περάσῃ στὴν περιοχὴ τοῦ Σηηλαίου καὶ ἐμποδίστηκε ἀπὸ Λατίνους καλογήρους μὲ προτεταμένα περιστροφά, ἔδειξε τὴν ὀφειλομένη ἀνδρική στάσι. Στάθηκε ἐκεῖ ὄρθιος καὶ ἀλύγιστος ἐπὶ ὄρες καὶ ὄρες, ἀπὸ τὸ πρωτὶ μέχρι τὸ βράδυ, μέχρι ὅτου ἡ Ὑψηλὴ Πύλη ἀπὸ τὴν Πόλι, βαρυστημένη καὶ φοβισμένη ἀπὸ τοὺς Ρώσους καὶ αὐτοὺς τοὺς ἀνυπόφορος Χριστιανοὺς, πού καὶ πόλεμο ἔκαναν γιὰ τὸν Ἀστέρα τῆς Βηθλεέμ, ἔδωκεν ἐντολὴ στὸν Διοικητὴ τῆς Ἱερουσαλήμ (νὰ γίνῃ ὅ,τι ἐγίνετο), νὰ τηρηθῇ τὸ «status quo ante bellum» καὶ ν' ἀφεθῇ ὁ ὀρθόδοξος Δεσπότης νὰ περάσῃ στὸ Σηηλαίον τῆς Γεννήσεως τοῦ Θεανθρώπου καὶ νὰ λειτουργήσῃ.

Ἀνυποχώρητος ἐκεῖ ὁ Δαμιανός, ἀλλ' ἀνυποχώρητος καὶ ἐδῶ, δὲν δίστασε εὐθὺς ἀμέσως νὰ διαλύσῃ τὴν συνεδρίασι τῆς Ἱερᾶς Συνόδου καὶ χωρὶς ἄλλην ἀπάντησι, ἀποχωρώντας, νὰ ζητήσῃ ἀπὸ τὸν Τοῦρκο Διοικητὴ τῆς Ἱερουσαλήμ τὴν ἄμεση ἀπὸ τὴν πόλι ἀπέλασι τοῦ Ἀρχιμανδρίτου Χρυσοστόμου καὶ τοῦ Μελετίου Μεταξάκη, ὡς «ἐπικινδύνων!».

Ἄς μὴ φανῆ παράξενον αὐτό! Τὴν ἐποχὴ ἐκεῖνη στὰ μουσουλ-

μανοκρατούμενα μέρη, τὴν Ἀλεξάνδρεια, τὰ Ἱεροσόλυμα, τὴν Ἀντιόχεια, τὴν Κωνσταντινούπολι, ὁ λόγος τοῦ Πατριάρχου ἦταν φοβερός σὰν δύναμι, γιατί τόσο οἱ Τοῦρκοι, ὅσον καὶ οἱ Αἰγύπτιοι, δὲν ἐγνώριζαν κανέναν ἄλλον ἀπὸ Αὐτόν.

Ἔτσι, ὕστερα ἀπὸ λίγες ἡμέρες, οἱ ἀνεπιθύμητοι δύο συνεργάται μὲ τὸν ὀμόφρονά τους Ἀρχιμ. Ἀρχατζικιάκη, μέσα σὲ ζαπτιέδες μὲ ἐφ' ὄπλου λόγχην, πετροβολούμενοι ἀπὸ τὸν ἀραβικὸ ὄγλο, ἔφυγαν ἀπὸ τὴν Ἁγία Πόλι καὶ μέσῳ Γιάφας (Ἰόππης) ἐπιβιβάσθησαν στὸ πλοῖο τῆς γραμμῆς μὲ προορισμὸ τὴν Κων/πολι. Τέτοια δὲ ἦταν ἡ ἀποπνικτικὴ κατάστασις ποὺ εἶχε δημιουργηθῆ, ὥστε ὕστερα ἀπ' ὀλίγες ἡμέρες καὶ κάθε ἄλλος, συντασσόμενος ἢ συμπαθῶν πρὸς τοὺς ἀπελαθέντας, αἰσθάνθηκε τὴν ἀνάγκη τῆς φυγῆς, πρὸς σωτηρίαν. Ἔτσι, ὁ Γρηγόριος Παπαμιχαήλ, ποὺ εἶχε γίνει καὶ αὐτὸς μετὰ ἀπὸ σπουδὲς στὴ Ρωσία Καθηγητῆς τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Σταυροῦ, ἔφυγε μεταμφιεσμένος — γιὰ ν' ἀποφύγη τίς ἀκρότητες τοῦ ἀραβικοῦ ὄγλου — σέ... Ρῶσο ναύτη!

Καὶ ἐνῶ αὐτὰ διαδραματίζονταν μὲ ἥρωες τὸν ἄλλοτε μαθητὴ καὶ τὸν Διδάσκαλο, — τὸν Μελέτιο καὶ τὸ Χρυσόστομο, — στὴν Σχολή, ποὺ χάρις στὴν ὑπέροχη ὀργανωτικὴ, διδακτικὴ καὶ παιδαγωγικὴ προσπάθεια τοῦ Σχολάρχου εἶχε φθάσει σὲ βαθμὸ ἀξιοζάλευτο, ἡ θλίψις καὶ ἡ κατῆφεια κατέλαβε ὅλους, μαθητὰς καὶ διδασκάλους. Χαρακτηριστικὴ αὐτῆς τῆς ψυχικῆς καταστάσεως εἶναι ἡ ἐπιστολὴ ποὺ οἱ μαθηταὶ τῆς Σχολῆς ἔγραψαν πρὸς τὸν μεγάλο Σχολάρχου τῶν στὴν Πόλι, ὅπου κατέφυγε — ἐπιστολὴ γεμάτη ἀπὸ ἔκφρασι αἰσθημάτων σεβασμοῦ, ἀγάπης καὶ εὐγνωμοσύνης γιὰ τὸ μεγάλο ἔργο του. Καὶ ἔκλαιαν οἱ μαθηταὶ, ὄχι μόνον γιὰ τὴν ἀπέλασι τοῦ φωτισμένου Δασκάλου τῶν, ἀλλ' ἀκόμα γιατί προαισθανόνταν τὰ δεινὰ ποὺ θὰ ἀκολουθοῦσαν τὴν ἀπομάκρυνσι αὐτῆ καὶ συγκεκριμένα τὴν διάλυσι τῆς Σχολῆς, ποὺ πραγματοποιήθηκε, μὲ τὴν σειρὰ της, μετὰ ἀπ' ὀλίγο, μὲ ἀπόφασιν τοῦ Πατριάρχου Δαμιανοῦ.

Ὁ Χρυσόστομος, ὅταν ἔφθασε στὴν Πόλι, δὲν ἔμεινεν ἀδρανῆς. Ἐπατριάρχευεν ἐκεῖ — γιὰ δευτέρη φορὰ Οἰκουμενικῶς — ὁ ρηξικέλευθος Ἰωακείμ ὁ Γ', ποὺ τὸ ὄνομά του θὰ μὲνῃ αἰώνια στὴν μνήμη τῶν Ὀρθοδόξων συνδεδεμένο μὲ τὴν δόξα τοῦ θρόνου του. Προικισμένος ὁ Πατριάρχης ἐκεῖνος μὲ σπάνια διαίσθησι καὶ ἀντίληψιν, πατριώτης μεγάλης φρονήσεως, διπλωμάτης ἐξαιρετικῆς δραστηριότητος, γενναῖος στὴν ψυχῇ, μὲ βαθυτάτη συναίσθησι τῶν ὑποχρεώσεών των καὶ τῶν δικαιωμάτων τοῦ ἀξιώματός του, ποὺ θεωροῦσε συνυφασμένο μὲ τὰ δικαιώματα ποὺ κληροδότησε στὸ Πατριαρχεῖο ἡ Βυζαντινὴ Αὐτοκρατορία,

ἀποτελοῦσε κεφάλαιο πού δὲν ἔπρεπε ν' ἀγνοηθῆ στὴν δύσκολη γιὰ τὰ δικαιώματα τοῦ Ἑλληνισμοῦ στὴν περιοχή τοῦ Ἁγίου Τάφου ὥρα.

Ἐπισκέπτεται τὸν Πατριάρχη ὁ Χρυσόστομος καὶ τὸν κατατοπίζει, χωρὶς ὅμως καὶ νὰ εἶναι δυνατὸν ἀπὸ τὴν ἐπίσκεψι αὐτῆ νὰ προκύβουν ὠφελήματα. Ἡ τουρκικὴ πολιτικὴ, θέλοντας νὰ ἱκανοποιήσῃ τὴν ρωσικὴ καὶ τοὺς ἐντοπίους παράγοντες, εἶχε ταχθῆ μὲ τὸ μέρος τῶν ἐνεργειῶν τοῦ Πατριάρχου Ἱεροσολύμων.

Ἔτσι, μετὰ ἀπὸ τὴν ἐκτέλεσι αὐτοῦ τοῦ μεγάλου ἀπέναντι τῆς Ἐκκλησίας καὶ Πατρίδος του, ὅπως πίστευε, καθήκοντος, ἀναζητεῖ ἄλλοῦ καταφύγιο, γιὰ νὰ συνεχίσῃ τὴν μεγάλη του ἀποστολή.

Στὴν Ἀλεξάνδρεια βρισκόνταν ἐγκαταστημένοι, ὡς ἐφημέριος τοῦ Ἱεροῦ Πατριαρχικοῦ Ναοῦ τοῦ Ἁγίου Σάββα, ὁ ἄλλοτε συνάδελφός του καθηγητῆς καὶ ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Σταυροῦ ἐπ' ἀδελφῆ γαμβρός του, Πρεσβ. Ἰωάννης Μ. Νεαμονιτάκης, πού σὰν πιστὸς καὶ αὐτὸς Ἀγιοταφίτης, δὲν ἔπαυε νὰ παρακολουθῆ μὲ συγκίνησι τὸ δράμα τῶν Ἱεροσολυμιτῶν. Καὶ ἀκόμη, ἐκεῖ, στὴν ἴδια Πόλι, πατριάρχευε ὁ ἀπὸ Ναζαρέτ Φώτιος, γέννημα καὶ θρέμμα τοῦ Παναγίου Τάφου, πού δυὸ φορές ἔφτασε στὸ κατῶφλι τοῦ θρόνου τῶν Ἱεροσολύμων καὶ δυὸ φορές ἡ Σουλτανικὴ δύναμι μὲ τὴν ἐπιρροή τῶν ἰσχυρῶν καὶ τοῦ «μπαξισιοῦ» πού ἔδινε κι' ἔπαιρνε ἐκείνη τὴν ἐποχῆ, καὶ ἐπιδρούσε ἐπάνω στοὺς ἰσχυροὺς, ἄλλοτε μὲν «ἐψηφισμένοι» τὸν ἔστειλε ἐξόριστο στὸ Σινᾶ ἑπτὰ ὀλόκληρα χρόνια, γιὰ νὰ μελετήσῃ ἐκεῖ στὴν βιβλιοθήκη τοὺς Ἑλληνας συγγραφεῖς καὶ τὰ πατερικὰ συγγράμματα, ἄλλοτε δὲ τὸν «ἐξήρесе» πρὸ πάσης ἐκλογῆς ἀπὸ τὸν κατάλογο τῶν ἐκλογίμων καὶ τὸν περιώρισε ἔτσι στὴν Ἀρχιεπισκοπικὴν καὶ ὕστερα ἐπὶ Δαμιανοῦ στὴν Μητρόπολι Φιλαδελφείας καὶ τελικὰ στὴν Ναζαρέτ. Παληὸς ἀρχηγὸς τῆς συντηρητικῆς μερίδος τῶν Ἀγιοταφιτῶν, στρεφόνταν καὶ αὐτὸς ψυχικὰ ἐναντίον τῆς πολιτικῆς τοῦ Πατριάρχου Δαμιανοῦ καὶ ἦταν ἔτοιμος νὰ δεχθῆ στὸ Ἀλεξανδρινὸ κλίμα κάθε καταδιωγμένο.

Ὅταν, λοιπόν, ὁ γαμβρὸς τοῦ Χρυσοστόμου πρεσβ. Ἰ. Νεαμονιτάκης, Καθηγητῆς πιά στὸ Ἀβερῶφειο Γυμνάσιο τῆς Ἀλεξανδρείας, ὕστερα ἀπὸ συνεννόησι μὲ τοὺς Κοινοτικοὺς παράγοντας μέσω τοῦ φίλου καὶ συμπατριώτη του ἀπὸ τὴν Χίο Μ. Βιτιιάδη καὶ μετὰ βολιδοσκοπήσι τοῦ Πατριάρχου Φωτίου ἔγραψε στὸν ἀνεργο καὶ φτωχὸ πάλι Χρυσόστομο, στὴν Πόλι, γιὰ νὰ ἔλθῃ στὴν Ἀλεξάνδρεια καὶ τοῦ ἔστειλε καὶ τὰ ἀπαραίτητα χρή-

ματα τοῦ ταξιδιοῦ, ἐκεῖνος δὲν δίστασε νὰ δεχθῆ τὴν νέα τοποθέτησι.

Ἔτσι, στὰ 1909, («ἐπιτεύσει») τοῦ Μακ. Πατριάρχου Ἀλεξανδρείας, ὁ Ἀρχιμανδρίτης Χρυσόστομος Παπαδόπουλος, πρῶην Σχολάρχης τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Σταυροῦ, διορίζεται Προϊστάμενος τῶν Ναῶν τῆς Ἑλληνικῆς Κοινότητος Ἀλεξανδρείας, γιὰ νὰ πιστέψῃ ὅτι ἡ νέα αὐτῆ ἱερατικὴ τοποθέτησις του δὲν ἦταν ἀνάσχεσις, ἀλλὰ ἀφετηρία νέας προόδου. Στους μεγάλους καὶ ἐναρέτους ἀνθρώπους κάθε νέο πλῆγμα καὶ ἀποτυχία τῆς ζωῆς εἶναι σταθμὸς γιὰ ἓνα καινούργιο ξεκίνημα γιὰ τὴν κατάρτησι τῆς κορυφῆς.

Στὴν Ἀλεξάνδρεια, ὁ Χρυσόστομος συνεχῶς μελετᾷ, ἀναζητώντας τίς πηγές στὴν πλουσία Βιβλιοθήκη τοῦ Πατριαρχείου καὶ συγγράφει. Ἐκείνη τὴν ἐποχῆ, στὰ ἐκκλησιαστικὰ περιοδικὰ «Ἐκκλησιαστικὸς Φάρος» καὶ «Πάνταινος» τοῦ Πατριαρχείου Ἀλεξανδρείας καὶ «Ἐκκλησιαστικὸς Κῆρυξ» τῆς Κύπρου καὶ ἀλλοῦ δημοσιεύονται ἀλλεπάλληλα ἔργα του, ὅλα πρωτότυπα γιὰ τὴν Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία.

Ἡ Θεολογικὴ Σχολὴ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν (1910), μπροστὰ σ' αὐτὸ τὸ κύμα τῆς σοφίας καὶ τὴν ἐπιστημονικὴ ὀριμότητά του, γνωρίζοντάς τον μόνον ἀπὸ τίς συγγραφές του, τοῦ ἀπονέμει τὸ δίπλωμα τοῦ «ἐπιτίμου διδάκτορος τῆς τῶν Θεολόγων Σχολῆς» καὶ τὸν τιμᾷ μὲ τὸν ἐπιστημονικὸν αὐτὸ τίτλο καὶ τὴν ιδιότητα ὡς «πολλὰ καὶ σπουδαῖα συγγράψαντα».

Στὸν μεγαλοπρεπῆ Ἰ. Ναὸ τοῦ Εὐαγγελισμοῦ τῆς Θεοτόκου τῆς Ἀλεξανδρείας δὲν ἀσχολεῖται μὲ τὴν τέλεσι ἱεροπραξιῶν. Αὐτὸς περιορίζεται στὰ ἔργα τοῦ Προϊσταμένου καὶ γράφει, γράφει καὶ γράφει... Καὶ ὅταν ἔλθουν χριστιανοὶ καὶ τοὺς τελέσῃ ἱεροπραξία, δὲν δέχεται χρήματα. Παρακαλεῖ νὰ ρίψουν «ὅ,τι προαιροῦνται» στὸ κουτί τῆς Ἐκκλησίας. «Ἡ Χάρις οὐ πιπράσκειται».

(Συνεχίζεται)

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ Ι. ΝΕΑΜΟΝΙΤΑΚΗΣ

Παρακαλοῦνται οἱ ἀποστέλλοντες ταχυδρομικὰς ἐπιταγὰς πρὸς τὰ περιοδικὰ «Ἐκκλησία», «Θεολογία» καὶ «Ἐφημέριος», ὅπως σημειῶσιν ἐπ' αὐτῶν τὴν αἰτίαν τῆς ἀποστολῆς.

ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΤΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ ΕΠΙΤΑΦΙΟΣ ΣΤΟ ΜΕΓΑΛΟ ΒΑΣΙΛΕΙΟ

ΕΓ'. Αὐτοὶ μὲν λοιπὸν σ' αὐτοὺς τοὺς λόγους ἦλθαν. Οἱ δὲ πολῖτες, μόλις ἐπῆραν εἶδηση γιὰ τὸν καινούργιο κίνδυνον — γιὰ τὴν ὁ καθένας ἐλόγιαζε τὴν ἀδιαντροπιὰν ὡς δικό του κίνδυνον — τοὺς κυρίεψε μανία, κί' ἀναψαν καὶ ὡς τὸ μελισσοσμάρι πού τὸ ξεσηκώνει καπνός, ὁ ἕνας κατόπιν τοῦ ἄλλου διεγείρεται καὶ ξεσηκώνεται. Ὁλος ὁ κόσμος, καὶ κάθε ἡλικία, καὶ περισσότερον οἱ ὀπλοτεχνίτες κί' ὅσοι στὸ βασιλικὸ ὑφαντουργεῖο. Γιατὶ εἶναι ζωηρότεροι σ' αὐτά, καὶ ὡς ἄνθρωποι τοῦ βασιληᾶ ἔχουν παρρησία καὶ τόλμη· κί' ὅ,τι εὕρισκεν ὁ καθένας ἐμπρός του ἀπὸ τὴν δουλειὰ του, κί' ὅ,τι λάχαινε νὰ μηχανευθῆ ὁ καθένας στὴν περίστασις ἐκείνη, τὸ χρησιμοποιοῦσαν ὡς ὄπλο. Τὰ δαδιὰ στὰ χέρια τους, οἱ πέτρες μπροστά τους, τὰ ρόπαλα ἔτοιμα. Μιὰ ἦταν ἡ κατεύθυνσις ὅλων, μιὰ ἡ βοή, κοινὴ ἢ προθυμία, κί' ὁ θυμὸς ὁ φοβερὸς πολέμαρχος καὶ στρατηγός. Οὔτε καὶ γυναῖκες δὲν ἔμειναν τότες ἄοπλες, γιὰ τὴν τίς ἐρέθιζε τὸ περιστατικὸν κί' ἔκαμαν κοντάρια τίς σαῖτες τῶν ἀργαλιῶν τους· οὔτε κί' ἔμειναν πλέον γυναῖκες γιὰ τὴν δυναμώθησαν ἀπὸ τὸν ζῆλον τους καὶ μετέλλαζαν σ' ἀνδρῖκιαν ἀποκοτιά.

Καὶ δὲν χρειάζονται πολλὰ λόγια. Πίστευαν, πῶς ἂν τὸν κοιμᾶν τὰς θάλασσας θὰ μοιρασθοῦν μεταξὺ τους τὴν εὐσέβεια· κί' ἐκεῖνος ἦταν γι' αὐτοὺς ὁ περισσότερο θεοφοβούμενος πού θάβαζε πρῶτος τὸ χεῖρ του ἐπάνω σ' αὐτὸν πού ἀποτολμᾶ τὰ τέτοια. Τί ἔκαμε λοιπὸν ὁ αὐστηρὸς καὶ θρασὺς ἐκεῖνος δικαστής; Ἰκέτης ἐγένετο ὀξιδάκρυτος, πανάθλιος καὶ τρισεχειρότερος ἀπὸ τὸν καθένα. Ἔως τὴν στιγμή πού φανερώθηκεν ὁ ἀναίμακτος μάρτυρας καὶ ὁ χωρὶς πληγῆς δαφνοστεφανωμένος, κί' ἐμποδίζοντας, μὲ τὴν βία, τὸ λαὸν πού συγκρατήθηκε ἀπὸ σεβασμὸν, ἔσωσε τὸν ἰκέτην του καὶ τὸν καταφρονητὴν του.

ΕΔ'. Αὐτὲς εἶναι οἱ θαυματουργίαι τοῦ ἁγίου Θεοῦ, πού τὰ πάντα κατορθώνει καὶ τ' ἀναγεννᾷ, καὶ πού ἀντιτάσσεται στοὺς ὑπερόπτες καὶ δίνει τὴν χάρην του πρὸς τοὺς ταπεινοὺς. Καὶ τί δὲν μπορεῖ νὰ κἀνη, αὐτὸς πού ἐχώρισε στὰ δυὸ τὴν θάλασσα, κί' ἀνάντησε τὸ ρεῦμα τοῦ ποταμοῦ, κί' ἐκυριάρχησε στὰ φυσικὰ στοιχεῖα, καὶ πού ἔστησε τρόποιον μὲ τὴν ἔκτασι τῶν χειρῶν του, γιὰ νὰ σώσῃ ἕνα λαὸν φυγάδην, καὶ γιὰ νὰ τὸν λυτρώσῃ ἀπὸ τοὺς κινδύνους αὐτοῦς. Ἡ μὲν λοιπὸν κοσμικὴ διαμάχη σταμάτησε στὸ σημεῖον αὐτὸ καὶ μὲ τὴν βοήθειαν τοῦ Θεοῦ πῆρε τέλος καλὸν κί' ἀντάξιον μὲ τὴν πίστην ἐκείνου.

ΞΕ'. Ἀρχίζει δὲ ἀπὸ ἐδῶ καὶ στὸ ἐξῆς ὁ πόλεμος τῶν ἐπισκόπων κί' αὐτῶν πού συμμαχοῦσαν μ' ἐκείνους, πού ἔχει βέβαια μεγάλην ἀδοξία, μεγαλύτερη ὅμως ἢ βλάβη πού ἔφερε στοὺς πιστοὺς πού ἐξουσίαζαν. Γιατί ποιὸς θά μπορούσε νὰ πείσῃ τοὺς ἄλλους νὰ πολιτεύωνται συγκρατημένα, ὅταν οἱ ἀρχηγοὶ ἔχουν τέτοιες διαθέσεις; Γιατί ἀπὸ πολὺ μὲν καιρὸ δὲν τὸν συμπαθοῦσαν, ἐπειδὴ εἶχαν τρεῖς ἀφερμές. Γιατί οὔτε ὡς πρὸς τὴν ὀρθὴ πίστη συμφωνοῦσαν παρὰ ἀπὸ μεγάλη τους ἀνάγκη κί' ἐπειδὴ τοὺς ἐξανάγκαζεν ὁ κόσμος· οὔτε εἶχαν σβύσει τέλεια μέσα τους τὴν μικροψυχία τους γιὰ τὴν χειροτονία τους· καὶ ὅτι τὸν συντρόφευε μεγάλη φήμη, ἦτανε γι' αὐτοὺς τὸ βαρύτερον ἀπ' ὅλα, ἂν καὶ ἦτανε αἰσχιστο νὰ τ' ὁμολογήσουν. Σημειώθηκε δὲ καὶ μιὰ ἄλλη διαφορὰ, πού τ' ἀναζωπύρηνεν ὀλ' αὐτά.

Ὅταν δηλαδὴ ἡ πατρίδα μας διαιρέθηκε σὲ δυὸ νομοὺς καὶ Μητροπόλεις, καὶ πολλὰ μέρη ἀπὸ τὴν Μητροπολιτικὴ περιφέρεια προσαρτίσθησαν στὴ νέα, γίνηκεν αὐτὸ ἀφορμὴ ν' ἀναστατωθοῦν καὶ τὰ δικά τους πράγματα. Γιατί ὁ μὲν ἓνας εἶχε τὴν ἀξίωση νὰ διαιρεθῇ μαζί καὶ ἡ Ἐκκλησιαστικὴ διοίκηση καὶ νὰ συμφωνήσῃ μὲ τὰ δημόσια, καὶ γι' αὐτὸ διεκδικοῦσε τοὺς νεοπροσαρτημένους, γιὰτὶ σ' αὐτὸν πλεόν ἀνῆκαν καὶ εἶχαν ἀποκοπῆ ἀπὸ ἐκεῖνον. Αὐτὸς δὲ ἀκολουθοῦσε τὴν παλαιὰ τακτικὴ, καὶ τὴν διαίρεση πού βρῆκεν ἀπὸ τοὺς πατέρας ἀπὸ παλαιότερα. Ἀπ' αὐτὴν τὴν αἰτία πολλὰ μὲν καὶ φοβερα συνέβαιναν τότε, μὰ κί' ἄλλα πολὺ χειρότερα βυσοδομοῦνταν. Ἐγίνονταν κρυφῆς συνάξεις ἀπὸ τὸν νέο μητροπολίτη, ἐκκλησιαστικὰ εἰσοδήματα διαρπάζονταν, ἱερεῖς τῶν Ἐκκλησιῶν ἄλλοι μὲν προσχωροῦσαν θεληματικὰ τους, κί' ἄλλοι ἔκαναν μεταθέσεις. Καὶ τὸ ἀποτέλεσμα ἦτανε νὰ χειροτερεύῃ ἡ κατάστασις τῶν Ἐκκλησιῶν, πού ἐφιλονεικοῦσαν κί' ἐμοίραζαν μεταξύ τους τὶς ἐνορίες. Ἐπειδὴ κί' εὐχαριστοῦνται κατὰ κάποιον τρόπο οἱ ἄνθρωποι στὶς ἀναστατώσεις, καὶ τὶς ὑποθέσεις των τακτοποιοῦν συμφερότερα κ' εὐχάριστα, κί' εὐκολώτερα μπορούν νὰ καταργήσουν τὰ καταστημένα, ἢ νὰ ξαναφέρουν σ' ἐνέργεια κάτι πού καταργήθηκε. Ἐκεῖνο ὅμως πού περισσότερο τὸν ἐξαγρίωσε, ἦτανε τὰ εἰσοδήματα καὶ τὰ διόδια ἀπὸ τὴν Ταυρικὴ, πού σ' αὐτὸν μὲν ἀνῆκαν στὸ φανερό, σ' ἐκεῖνον ὅμως ἐπήγαιναν. Καὶ τὸ θεωροῦσε σπουδαῖο ζήτημα ν' ἀπολαβαίνῃ τὰ εἰσοδήματα τοῦ ἁγίου Ὁρέστη, ὥστε νὰ πιάσῃ κάποτε καὶ τὰ μουλάρια του μαζί μ' ἓνα πλῆθος ἀπὸ ληστῆς, ἐνῶ ἔκανε τὴν περιοδεία του, μὲ τὸν σκοπὸ νὰ τὸν ἐμποδίσῃ νὰ προχωρήσῃ. Καὶ ἡ ψεύτικὴ του πρόφασις ἦτανε πολὺ καλοζυγισμένη· γιὰτὶ τὰ πνευματικὰ μας τέκνα, καὶ οἱ ψυχές, καὶ τὰ κηρύγματα τῆς πίστεως, κί' ὅλα αὐτὰ πού

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΣΕ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΕΣ, ΚΑΝΟΝΙΚΕΣ ΚΑΙ ΑΛΛΕΣ ΑΠΟΡΙΕΣ

151. Κατὰ τὴν νύκτα τοῦ Πάσχα πρὸ τῆς ἀκολουθίας τῆς Ἀναστάσεως πρέπει νὰ σβύνωνται καὶ νὰ ἀνάπτωνται πάλι αἱ καν-δῆλαι καὶ τὰ φῶτα τοῦ ναοῦ; Κατὰ τὴν ὥραν τοῦ σκοτίου πρέπει νὰ ψάλλεται τὸ Ζ' ἐωθινὸν δοξαστικὸν τοῦ βαρέος ἤχου «Ἴ-δοὺ σκοτία καὶ πρωτ...»; Τὸ Τυπικὸ δὲν ἀναφέρει τίποτε σχετικῶς. (Ἐρώτησις Αἰδεσιμ. Ἀ. Οἰκονόμου).

Γιὰ τὴν τελετὴ τῆς Ἀναστάσεως ἔχομε γράφει ἐπανειλημ-μένως ἐξ ἀφορμῆς ἄλλων ἐρωτήσεων (βλέπε τίς ὑπ' ἀριθμ. 84, 86, 88 καὶ 92). Ἐκεῖ ὑπάρχουν ἀρκετὰ στοιχεῖα γιὰ τὴν ἱστο-ρία καὶ τὴν διαμόρφωσιν τῆς ἀκολουθίας αὐτῆς.

Οἱ ἀνωτέρω ἐρωτήσεις ἀναφέρονται σ' ἓνα ἄλλο στοιχεῖο τῆς παννυχίδος τοῦ Πάσχα. Ἡ σημερινὴ μορφή τοῦ σημείου αὐ-τοῦ ἔχει ἐπηρεασθῆ ἀπὸ τὴν γνωστὴ ἀκολουθία τοῦ ἁγίου φω-τός, πού τελεῖται στὸν ναὸ τῆς Ἀναστάσεως στὰ Ἱεροσόλυμα κατὰ τὸ μεσημέρι τοῦ Μεγάλου Σαββάτου. Οἱ ἀκολουθίες τῶν Ἁγίων Τόπων ἐπέδρασαν σὲ πολλὰ σημεῖα στὶς ἀκολουθίες μας

συγκαλύπτουν τὴν ἀπληστία, εἶναι πράγματα πού εὔκολα τὰ μηχανεύεται κανεὶς, κι' ὅτι δὲν πρέπει νὰ πληρώνωμε δοσίμα-τα σ' ἀνθρώπους κακόδοξους. Γιατί ὁ καθένας πού μᾶς στενο-χωρεῖ λογιάζεται σὰν κακόδοξος.

Ὁ ἅγιος ὁμως τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς Ἱερουσαλήμ πραγματικὸς Μητροπολίτης οὔτε παρασύρθηκεν ν' ἀκολουθήσῃ τὸν ἴδιο δρό-μο μὲ τοὺς φταῖστες, οὔτε κι' ἀνέχθηκε νὰ τὰ παραβλέψῃ αὐτά, ἢ καὶ νὰ βρῆ μιὰ πρόχειρη ἐξοικονόμησιν τοῦ κακοῦ. Ἀλλὰ ἄς ἰδοῦμε πόσο μεγάλη βρῆκε καὶ πόσο θαυμαστή. Καὶ δὲν χρειά-ζεται νὰ εἰποῦμε τίποτε ἄλλο, παρὰ ὅτι ἦτανε ἀντάξια τῆς ψυ-χῆς του. Γιατί τὴν ἀνταρσία τὴν ἐχρησιμοποίησε γιὰ τὸ με-γάλωμα τῆς Ἐκκλησίας καὶ τὴν δυστυχία τὴν ἐτακτοποίησε περίφημα, μὲ τὸ νὰ καταπυκνώσῃ μὲ περισσότερους ἐπισκό-πους τὴν χώρα. Καὶ τί προέκυψε ἀπ' αὐτό; Τρία πράγματα, πού εἶναι καὶ τὰ ὠραιότερα ἀπ' ὅλα· περισσότερη φροντίδα γιὰ τίς ψυχές, καὶ τὸ νᾶχη κάθε πολιτεία αὐτὸ πού χρειάζεται, καὶ τὸ νὰ λυθῆ μ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἢ διαμάχη.

(Συνεχίζεται)

Ἀπόδοση ΘΕΟΔΟΣΗ ΣΠΕΡΑΝΤΣΑ

καὶ ἰδιαιτέρως τῆς Μεγάλης Ἑβδομάδος. Καὶ ἦταν ἐπόμενο αὐτό, γιὰτὶ κατὰ τὶς ἡμέρας αὐτὲς συνέντευχον προσκυνηταὶ ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη τοῦ κόσμου στὰ Ἱεροσόλυμα καὶ τὶς ἐντυπωσιακὰς τελετὰς ποὺ ἐγίνοντο ἐκεῖ ἀπεμιμοῦντο ὕστερα κατὰ τόπους. Εἰδικὰ δὲ ἡ μετάδοσις τοῦ «ἀνεσπέρου φωτός», ποὺ προηγεῖται τῆς ἐνάρξεως τοῦ ὄρθρου τοῦ Πάσχα δὲν μαρτυρεῖται οὔτε ἀπὸ τὰ χειρόγραφα, οὔτε ὑπάρχει στὰ ἐντυπα Πεντηκοστάρια, τὸ Τυπικὸ ὅμως τὴν σημειώνει σὲ ὑποσημείωσι ὡς ἀκολουθία, ποὺ γίνεται ἐξ ἔθους «ἐν τισὶ μέρεσι». Σήμερα, καθ' ὅσον γνωρίζω, ἔχει παντοῦ ἐπικρατήσει, ἀκόμη καὶ στὸ Ἅγιον Ὄρος. Στὰ χειρόγραφα ὅμως ποὺ περιγράφουν τὴν ἀκολουθία τῆς Ἀναστάσεως, ποὺ ἄς σημειωθῆ ὅτι εἶναι ἓνα ὁλόκληρο πλήθος Τυπικῶν καὶ Πεντηκοσταρίων, τὸ ἀνάμμα τῶν λαμπάδων καὶ τῶν κανδηλῶν καὶ τῶν φώτων τοῦ ναοῦ γίνεται πάντοτε, ἀλλ' ὄχι μὲ τὸν σημερινὸ πανηγυρικὸ τρόπο. Δηλαδή μετὰ τὴν ψαλμωδία τοῦ μεσονυκτικοῦ τῆς παννυχίδος διανέμονται στοὺς ἀδελφοὺς» (τὰ Τυπικά, ὡς γνωστό, ἀναφέρονται στὴν πρᾶξι τῶν μονῶν) κηρία. Τότε ἐξέρχονται ὅλοι στὸν νάρθηκα, ἢ στὸν καθωρισμένο γιὰ τὴν τέλεσι τῆς ἀκολουθίας τόπο, καὶ ἐκεῖ ἀνάπτονται τὰ κηρία τῶν ἀδελφῶν, ἐνῶ ὁ νεωκόρος παραμένει μέσα στὸν ναὸ καὶ ἀνάπτει ὅλα τὰ κηρία, τὰς κανδήλας καὶ τὰ ἄλλα φῶτα, ποὺ μέχρι τὴν στιγμή ἐκείνη προφανῶς ἦσαν σβυστά. Κατ' ἄλλα Τυπικά τὸ ἀνάμμα τῶν κανδηλῶν καὶ τῶν φώτων τοῦ ναοῦ, καθὼς καὶ τῶν λαμπάδων τῶν παρευρισκομένων ἐγένετο μέσα στὸν ναὸ πρὸ τῆς ἐξόδου στὸν νάρθηκα. Στὰ περισσότερα χειρόγραφα ἐπικρατεῖ ἡ πρώτη τάξις.

Παραθέτω τὸ κείμενο ἐνός ἀπὸ τὰ ἀρχαιότερα Τυπικά, τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει μοναστηρίου τῆς Εὐεργέτιδος, ποὺ σώζεται στὸν ὑπ' ἀριθμ. 788 κώδικα τοῦ ΙΒ' αἰῶνος τῆς Ἑθνικῆς Βιβλιοθήκης Ἀθηνῶν: «Εἶτα ἀρχὴ πρὸς ὄραν ἠ' (δηλαδή 2 περιπίου μετὰ τὰ μεσάνυχτα) ἢ καὶ πρὸς, σημαίνει τὸ μέγα, καὶ ἐξεληθόντων πάντων τῶν ἀδελφῶν ἐν τῷ νάρθηκι κλείονται αἱ τοῦ ναοῦ πύλαι· ἱσταμένων δὲ πάντων καὶ προσευχομένων ἡσυχῇ, διανέμει αὐτοῖς ὁ ἐκκλησιάρχης τοὺς κηρούς, ἀπὸ τοῦ προσετώτου μέχρι τοῦ ἐσχάτου, ὁ δὲ ἱερεὺς ἀλλάξας ἅπασαν τὴν στολὴν αὐτοῦ ἤγουν σὺν στιχαρίῳ ἅμα τῷ διακόνῳ, θυμιᾷ ἔσωθεν τὸ ἅγιον θυσιαστήριον καὶ ἔξωθεν τὴν ἐκκλησίαν γύροθεν πᾶσαν, προπορευομένου τοῦ διακόνου καὶ λαμπάδα κατέχοντος ἐπὶ χειρᾶς, εἴθ' οὕτως ἐξείσι διὰ τοῦ βορείου μέρους, δι' οὗ καὶ αἱ εἰσοδοὶ γίνονται, καὶ ἀπερχόμενος πρῶτον θυμιᾷ τὸν προσετώτα καὶ ἅπαν τὸ δεξιὸν μέρος εἶτα τὸ ἀριστερὸν μέρος. Ὅταν δὲ ἐξέλθῃ ὁ ἱερεὺς εὐθὺς ἅπτουσι πάντες τοὺς κηρούς αὐτῶν, ὁμοίως καὶ ἔσωθεν οἱ παρεκκλησιάρχαι πασῶν τῶν εἰκόνων ἅπτουσι τὰ κη-

ρία». Ἡ κατ' ἄλλο Τυπικὸ «συναχθέντων πάντων τῶν ἀδελφῶν ἐν τῷ νάρθηκι τῆς ἐκκλησίας... ὁ προεστὼς διανέμει τὰ κηρία καὶ πάντες πρὸς αὐτὸν ἀπερχόμεθα, ἐν ᾧ ἴσταται καὶ δεχόμεθα ταῦτα ἐκ τῶν χειρῶν αὐτοῦ· καὶ ὅτε ἄψῃ ὁ προεστὼς τὴν αὐτοῦ λαμπάδα, ἄπτουσι καὶ πάντες» (Κῶδιξ Βατικανοῦ 1877 τοῦ II' αἰῶνος).

Τὸ ἔργο τοῦ ἐκκλησιάρχου ἐντὸς τοῦ ναοῦ, ὅπως τὸ περιγράφουν πολλοὶ κώδικες, ἦταν νὰ ἀνάπτῃ «τὰ κηρία πάντα καὶ τὰς κανδήλας» καὶ νὰ πληροῖ τὸν ναὸ με θυμίαμα. Κατὰ ἓνα δὲ χειρόγραφο νεώτερο ἀγιορειτικὸ Τυπικόν, ποῦ ἐκπροσωπεῖ τὴν σημερινὴ τάξι τοῦ Ἀγίου Ὄρους, «ἐξερχόμενοι (οἱ ἱερεῖς) τοῦ ἱεροῦ ἐν βραδεῖ βήματι, μεταδίδουσι φῶς ἐκ τῶν λαμπάδων των καὶ εἰς τὸν λαόν», χωρὶς ὅμως νὰ ψάλλουν τὸ «Δεῦτε λάβετε φῶς...».

Ἀπὸ ὅλες τὶς μαρτυρίες αὐτὲς τῆς χειρογράφου παραδόσεως φαίνεται καθαρὰ ὁ δρόμος, τὸν ὁποῖον ἀκολούθησε ἡ διαμόρφωσις τοῦ σημείου αὐτοῦ τῆς ἀκολουθίας τοῦ Πάσχα ἕως ὅτου φθάσῃ στὴν σημερινὴ του μορφή. Σὲ ὅλα εἶδαμε τὴν προσπάθεια νὰ ἐξαρθῇ τὸ ἀναμμα τῶν φώτων τοῦ ναοῦ καὶ τῶν λαμπάδων τῶν πιστῶν ἀπὸ τὸ φῶς τοῦ ἀναστάντος Χριστοῦ, οὕτως ὥστε ἔντονα νὰ παρουσιασθῇ ἡ διαφορὰ τῆς μεταβάσεώς μας ἀπὸ τὸ σκότος καὶ τὴν σκιά τοῦ θανάτου στὸ θαυμαστὸ καὶ ἄπλετο φῶς τῆς ἀναστάσεως. Μποροῦμε νὰ εἰποῦμε, ὅτι ἡ ἀκολουθία στὸ σημεῖο αὐτὸ ἐφθασε σὲ μιὰ ἰδεώδη μορφή καὶ παραστατικὰ ἐκφράζει ἐκεῖνο, ποῦ θέλησε διὰ τῆς πράξεως αὐτῆς νὰ ἐξεικονίσῃ ἡ Ἐκκλησία. Καὶ δὲν λέγεται μὲν ρητῶς στὰ χειρόγραφα καὶ στὰ ἔντυπα Τυπικὰ καὶ Πεντηκοστάρια, ὅτι σβύνουν προηγουμένως τὰ φῶτα, ἀλλὰ τὸ ἀναμμα τῶν κανδηλῶν, λαμπάδων, κηρίων κ.λπ., ποῦ ἀπὸ ὅλα διατάσσεται, σημαίνει ὅτι προηγουμένως ἡ ἴσαν ἐξ ἀρχῆς σβυστὰ ἢ ἐσβέσθησαν πρὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς ἀναστασίμου ἀκολουθίας. Αὐτὰ γιὰ τὸ πρῶτο σημεῖο τῆς ἐρωτήσεως.

Ὡς πρὸς τὸ δεῦτερο ὅμως ἐρώτημα τὰ πράγματα εἶναι ἐντελῶς διαφορετικὰ. Σὲ κανένα χειρόγραφο ἢ ἔντυπο Τυπικὸ ἢ Πεντηκοστάριο δὲν διατάσσεται ἡ ψαλμωδία τοῦ Ζ' ἑωθινοῦ δοξαστικοῦ κατὰ τὴν ὥρα αὐτή. Τὸ Ζ' ἑωθινὸ δοξαστικόν, ὡς γνωστό, εἶναι ποιητικὴ ἀπόδοσις τοῦ Ζ' ἑωθινοῦ εὐαγγελίου (Ἰωάν. Κ', 1-11), ποῦ περιγράφει τὴν ἐξακρίβωσι κατὰ τὸ πρῶτὸ τῆς Κυριακῆς ἀπὸ τοὺς δύο ἀποστόλους, Πέτρο καὶ Ἰωάννη, τῆς πληροφορίας τῆς Μαγδαληνῆς, ὅτι ὁ τάφος τοῦ Κυρίου ἦταν κενός, γεγονότος δηλαδὴ ποῦ δὲν ἔχει σχέσι με κανένα ἀπὸ τὰ δύο εὐαγγέλια, ποῦ ἀναγινώσκονται ἐκ παραδόσεως κατὰ τὴν ἀκολουθία τῆς Ἀναστάσεως, οὔτε καὶ ἄμεσα μετὰ αὐτὸ τοῦτο τὸ

Στὸ περιθώριο τῆς Ἀγίας Γραφῆς.

Η ΔΙΑΡΚΕΙΑ ΤΩΝ ΠΕΙΡΑΣΜΩΝ

Ὁ πειρασμὸς εἶναι κάτι ποῦ κατ' ἀρχὴν τὸ ἀπωθεῖ ἢ ἀνθρώπινη φύση. Τὸ ἀπωθεῖ καὶ ἡ καλὴ καὶ ἡ κακὴ τῆς πλευρά. Οὔτε ὁ ἅγιος οὔτε ὁ πεσμένος στὰ πάθη θέλουν, ἀπὸ φυσικὴ ἀποψη, τὰ δεινά. Ὁ μὲν ἀμαρτωλός, γιατί ποθεῖ καὶ ἐπιδιώκει ὅ,τι εὐχαριστεῖ τὸ σῶμα καὶ κολακεύει τὸν ἐσωτερικό του ἀνθρώπο. Ὁ δὲ ἅγιος, γιατί ἡ ἀνθρώπινη φύση πλάσθηκε ἀπὸ τὸν Θεὸ γιὰ τὴ χαρά. Παράδειγμα ὕπατο, στή δεύτερη περίπτωση, ὁ ἴδιος ὁ Κύριός μας Ἰησοῦς Χριστός, κατὰ τὴν ἀγωνία του μέσα στὸν κῆπο τῆς Γεθσημανῆ.

Ἄν ὁ πιστός καὶ ἀναγεννημένος ἄνθρωπος δέχεται τὸν πειρασμὸ ὄχι ἀπλῶς μὲ καρτερία, ἀλλὰ καὶ μὲ δοξολογικὴ ἀπέναντι τοῦ Θεοῦ ψυχικὴ διάθεση, αὐτὸ ὀφείλεται στὸ ὅτι ξέρει καὶ βλέ-

---

γεγονός, ποῦ θὰ ἀναμνησθοῦμε ἐντὸς ὀλίγου. Εἰσῆχθη δὲ ἐσχάτως ἀπὸ ὠρισμένους ἐπιρρεπεῖς πρὸς νεωτερισμούς, ποῦ τοὺς εἴλκυσε ἡ φράσις «Ἴδου σκοτία καὶ πρωί», ποῦ εἶναι ἀπόδοσις τοῦ «ἔρχεται πρωί σκοτίας ἔτι οὔσης» τοῦ εὐαγγελίου (Ἰωάν. κ', 1), ἐν συσχετισμῶ πρὸς τὸ σκότος ποῦ ἐπικρατεῖ στὸν νὰ μετὰ τὸ σβύσιμο καὶ πρὶν ἀπὸ τὸ ἀνάμμα τῶν φώτων σ' αὐτόν. Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία, ὅτι πρόκειται γιὰ ἓνα ὠραῖο τροπάριο καὶ ὅτι ὁ μουσικός του τονισμὸς εἶναι ὠραῖος. Ὑπάρχουν καὶ ἄλλα ἐξ ἴσου ὠραῖα καὶ μελωδικὰ τροπάρια, ποῦ θὰ μπορούσε νὰ ψαλοῦν. Ἄλλ' ὁ νὰς καὶ ἡ ἀκολουθία τῆς παννυχίδος δὲν παρέχουν οὔτε τὸν κατάλληλο τόπο οὔτε τὸν πρόσφορο χρόνον. Θὰ μπορούσε, κατὰ τὴν ἀναστάσιμον περίοδο, οἱ χοροὶ τῶν ψαλτῶν, τῆ πρωτοβουλίᾳ καὶ φροντίδι τοῦ ἱερέως νὰ ἐκτελέσουν γιὰ τὸν λαὸ σὲ μία κατάλληλη αἴθουσα μία ἐκλογή ἀπ' αὐτοὺς τοὺς θαυμασίους καὶ μελωδικούς ὕμνους, ἀλλ' ὄχι τὰ μεσάνυχτα τοῦ Πάσχα μπροστὰ στὸν κουρασμένο καὶ ὄρθιον λαό. Ἐκτὸς αὐτοῦ ἡ παννυχὶς ἔχει τοὺς ἰδικούς της ἀπὸ τὸ τυπικὸ καθωρισμένους ὕμνους — τὸ θαυμάσιον καὶ ἄριστα πρὸς τὴν περίστασι προσαρμολόγμενον ἀναστάσιμον ἀπολυτίκιον τοῦ β' ἤχου «Ὅτε κατῆλθες πρὸς τὸν θάνατον. . .», ποῦ κατακλείει τὸ μεσονυχτικὸν τοῦ Πάσχα, τὸ «Δεῦτε λάβετε φῶς. . .», «Τὴν ἀνάστασίν σου. . .», τὸν κανόνα τοῦ Πάσχα κ.λπ. Ἡ παραδεδομένη τάξις δὲν πρέπει νὰ διασαλεύεται ἀπὸ τίς ἀπὸ καλὴ ἀσφαλῶς πρόθεσι πρωτοβουλίαις τοῦ καθ' ἑνός, ἀλλὰ νὰ προσπαθοῦμε νὰ ἀξιοποιήσωμε τὰ στοιχεῖα, ποῦ ἄφθονα αὐτῇ μᾶς κληροδοτεῖ.

πει, μέσα στο φῶς τῆς πίστεως, τὴ σκοπιμότητα τοῦ πειρασμοῦ. Γιατί, ὅπως διδάσκουν ἡ Γραφή καὶ ἡ χριστιανικὴ πείρα, οἱ πειρασμοὶ ἐπιτρέπονται ἀπὸ τὸν Θεὸ γιὰ τὸ καλὸ μας. Ἀποβλέπουν στὸ νὰ δοκιμασθῇ καὶ νὰ λάμψη ἡ πίστη καὶ ἡ ἀφοσίωσή μας στὸν Θεό. «Διὰ πολλῶν θλίψεων δεῖ ἡμᾶς εἰσελεθῆν εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ», δίδαξαν οἱ Ἀπόστολοι (Πράξ. ιδ' 22). Εἶναι ἀδύνατο ὁ εὐσεβὴς νὰ περάσῃ τὴ ζωὴ του ἐδῶ κάτω χωρὶς δοκιμασίες, χωρὶς περιστατικὰ πού θὰ χρειασθῇ νὰ τὰ ἀντιμετωπίσῃ σὰν γνήσιο παιδί τοῦ Θεοῦ, μὲ πίστη, μὲ γενναιοῦτητα μὲ ὑπομονή, μὲ καρδιά φωτισμένη καὶ ἐνισχυμένη ἀπὸ τὸ Ἅγιο Πνεῦμα. Γιατί πάλι ὅπως ἡ Γραφή βεβαιώνει, «ὄν ἀγαπᾷ Κύριος παιδεύει, μαστιγοῖ δὲ πάντα υἱὸν ὄν παραδέχεται» (Ἐβρ. ιβ' 6).

Τὸ νὰ δεχθοῦμεν, λοιπόν, μέσα σ' αὐτὸ τὸ ψυχικὸ φῶς, τὸν πειρασμό, δηλαδή μὲ εὐγνωμοσύνη καὶ ἐνθουσιασμό, εἶναι καθήκον μας ἀναμφισβήτητο. Ὅσο καὶ ἂν ἡ φύση ταραχθῇ, ὅσο καὶ ἂν στοιχίσῃ στὴ φυσικὴ καὶ τὴν πνευματικὴ μας εὐαισθησία, ὀφείλουμε νὰ ἐπισφραγίσουμε τὴ διάθεσή μας μὲ τὰ λόγια τοῦ Κυρίου στὴ Γεθσημανῆ: «Πλὴν οὐχ ὡς ἐγὼ θέλω, Πάτερ, ἀλλ' ὡς σύ. Γενηθήτω τὸ θέλημά σου» (Ματθ. κστ' 39, 42).

Ἄλλὰ τὸ ζήτημα δὲν εἶναι νὰ καλωσορίσουμε ἀπλῶς τὸν πειρασμό. Τὸ ζήτημα κυρίως εἶναι νὰ τὸν ἀντέξουμε, ἀδιαφορῶντας, στὰ πράγματα, γιὰ τὸν παράγοντα : χρόνος.

Κάθε θλίψη ἔχει τὸ βάρος της σὰν γεγονός, σὰν πραγματικότητα. Ἄλλὰ αὐτὸ τὸ βάρος δὲν προσδιορίζεται μονάχα ἀπὸ τὴ φύση, ἀπὸ τὸ εἶδος τῆς θλίψεως. Προσδιορίζεται καὶ ἀπὸ τὴ διάρκειά της. Ἄλλοιῶς ὑπομένουμε ἕνα σύντομο καὶ ἄλλοιῶς ἕνα μακροχρόνιο κακό. Ὁ καιρὸς πού διαβαίνει κάνει τὸ βάρος ἐπαχθέστερο. Τείνει νὰ ἐξαντλήσῃ τὴν ὑπομονή, νὰ λυγίσῃ καὶ νὰ σπᾶσῃ τὴν ψυχὴ. Καὶ δὲν εἶναι μονάχα τὸ μῆκος τοῦ χρόνου πού ἐνεργεῖ ἔτσι, ἀλλὰ καὶ τὸ ἀδηλο τῆς λύσεως, τὸ ὅτι δηλαδή δὲν ξέρουμε πόσο θὰ βαστάξῃ ἀκόμη ὅ,τι μᾶς στενοχωρεῖ καὶ μᾶς πιέζει. Ἔτσι ὑπάρχουν πολλοὶ πού ἀρχικὰ καὶ ὡς ἕνα σημεῖο ὑπομένουν καὶ ἀγωνίζονται, ὕστερα ὅμως πέφτουν σὲ ἀπόγνωση, παρατοῦν τὴν ἀθλησὴ τους στὴ μέση καὶ νικῶνται ἄδοξα. Τοὺς τσάκισε ὄχι αὐτὸ καθεαυτὸ τὸ βάρος τῆς συμφορᾶς, ἀλλὰ τὸ προοδευτικὰ αὐξημένο βάρος τοῦ χρόνου.

Καὶ ὅταν μιλοῦμε γι' αὐτὸ τὸ πρόσθετο βάρος, δὲν ἐννοοῦμε μονάχα τὴ συνεχῆ διάρκεια, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐπανάληψη. Γιατί ὑπάρχουν καὶ πειρασμοὶ πού ἔρχονται καὶ μᾶς ἀφήνουν, ἀλλὰ γιὰ νὰ ἐπανέλθουν καὶ μάλιστα ὄχι γιὰ μιὰ οὔτε γιὰ δυὸ οὔτε

για λίγες φορές. Κάθε καινούργια, λοιπόν, φορά, τὸ ἴδιο κακὸ φαίνεται ἀκόμη πιὸ βαρὺ ἀπὸ ὅ,τι τὴν προηγούμενη, ἢ πείσῃ του εἶναι ἰσχυρότερη, γιατί, στὸ μεταξύ, ἡ ψυχὴ ἔχει ξοδέψει ἀπὸ τὰ ἀποθέματα ἀντοχῆς της. Ἡ ἐπανάληψη, λοιπόν, εἶναι καὶ αὐτὴ ἓνα εἶδος διάρκειας καὶ ὁ χρόνος παίζει τὸν ἴδιο ρόλο καὶ στὶς δύο περιπτώσεις.

Ἐὸ Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος, ὡς πρὸς τὴν ἀποψη τῆς διάρκειας τῶν πειρασμῶν, χρησιμοποιοεῖ τὴν εἰκόνα τοῦ τεχνίτη ποὺ βάζει στὴ φωτιά τὸ μέταλλο γιὰ νὰ τὸ καθαρίσῃ. Ἐὸ τεχνίτης, ἐδῶ, — μᾶς λέγει ὁ ἱερὸς Πατήρ — εἶναι ὁ Θεός, ἐμεῖς τὸ μέταλλο καὶ ἡ φωτιά ὁ πειρασμός. Ἐὸ τεχνίτης ξέρεῖ ὅτι πρέπει νὰ ἀφήσῃ στὴ φωτιά τὸ μέταλλο ἐπὶ ἓνα ὠρισμένο χρονικὸ διάστημα, γιὰ νὰ πετύχῃ ὅ,τι θέλει. Δὲν τὸ ἀφήνει οὔτε λιγώτερη οὔτε περισσότερη ὥρα. Ἐτσι καὶ ὁ Θεός. Κανονίζει τὴ διάρκεια τοῦ πειρασμοῦ, ὥστε τὸ ἀποτέλεσμα, ἡ ψυχικὴ μας ἐξάγνιση καὶ κάθαρση, νὰ ἐπιτευχθῆ. Ἐὸ θεῖος τεχνίτης — καὶ μονάχα Αὐτὸς — ξέρεῖ πόση πρέπει νὰ εἶναι αὐτὴ ἡ διάρκεια, καὶ ὄχι ἐμεῖς.

Ἐς φέρουμε καὶ ἓνα ἄλλο παράδειγμα, ἀπὸ τὴν ἰατρική. Ἐὸ γιατρός ὀρίζει νὰ μπῆ σὲ νάρθηκα τὸ χέρι ἢ τὸ πόδι ποὺ ἔσπασε. Ἐὸ ἴδιος, πάλι, καθορίζει καὶ πόσο πρέπει νὰ μείνῃ τὸ μέλος αὐτὸ στὸν γύψο, ἀνάμεσα στὶς σφιχτὰ δεμένες σανίδες. Ἐν ἔμμενε λιγώτερο, τὸ κόκκαλο δὲν θὰ ἔτρεφε. Ἐν ἔμμενε περισσότερο, θὰ πάθαιναν ἡ σάρκα, τὰ νεῦρα, ἢ κυκλοφορία. Ἐτσι καὶ ὁ Θεός. Ξέρεῖ καὶ κανονίζει, μὲ τὴν πάνσοφῃ καὶ πανάγαθῃ πρόνοιᾳ του, πόσο πρέπει νὰ μείνῃ κανεὶς στὸν νάρθηκα τῆς ἄλφα ἢ βῆτα θλίψεως. Ἐν αὐτὴ διαρκοῦσε λιγώτερο, τὸ φρόνημα τῆς ψυχῆς δὲν θὰ στερεωνόταν. Ἐν διαρκοῦσε περισσότερο, θὰ ἀδρανοῦσε ἡ ζωὴ της καὶ ἡ ἀπόγνωση θὰ ἔφερε τὴν πνευματικὴ ἀγκύλωση, τὸν πνευματικὸ θάνατο. Ἐμεῖς τί ἄλλο πρέπει νὰ κάνουμε παρὰ νὰ φωτίσουμε τὴν ὑπομονὴ μας μὲ τὴν ἐμπιστοσύνη στὸν Θεό; Ἐκεῖνος μονάχα γνωρίζει πότε δὲν θὰ εἶναι νωρὶς οὔτε ἀργὰ γιὰ νὰ μᾶς ἀφαιρέσῃ τὸν νάρθηκα τῆς θλίψεως.

Λόγια εὐκόλα νὰ τὰ λέμε, ἀλλά, φεῦ, τόσο δύσκολα γιὰ νὰ τὰ ζοῦμε. Ἐὸ Θεός ἐπιτρέπει πειρασμοὺς κομμένους στὰ μέτρα τῆς ψυχῆς μας καὶ τῶν συνθηκῶν τῆς ζωῆς μας. Καὶ αὐτὴ ἡ ἀντιστοιχία ἀφορᾷ ἐπίσης τὸν χρόνο. Μὲ βρίσκουν δεινὰ ποὺ μπορῶ νὰ ἀντέξω ὄχι μονάχα τὸ εἶδος τους, ἀλλὰ καὶ τὴ διάρκειά τους, εἴτε αὐτὴ εἶναι συνεχῆς εἴτε ἔχει τὴ μορφή τῆς ἐπαναλήψεως. Ἐν ἔχω ἐμπιστοσύνη στὸν Θεό, θὰ ἀγωνισθῶ κατὰ τῆς φυσικῆς ἀνυπομονησίας, θὰ φιμῶσω τὰ κινήματα τῆς βαρυγκόμιας, θὰ τιθασεύσω τὴν ψυχικὴ πλημμυρίδα ποὺ πάει νὰ σπάσῃ

τὰ φράγματα τῆς ἐν Κυρίῳ ὑπομονῆς. Δὲν ἔχω νὰ ἀνησυχῆσω γιὰ τίποτε. Ἐγὼ δὲν ξέρω. Ὁ Θεὸς ξέρει. Ἐγὼ δὲν ἀγαπῶ τόσο τὸν ἑαυτό μου ὅσο τὸν ἀγαπᾷ Ἐκεῖνος. Ἔτσι, καὶ ἂν ὅλοι μαί- νωνται γύρω μου, ἐγὼ θὰ εἰρηνεύω, ἐγὼ θὰ μένω ἀκλόνητος, στηριγμένος ἐπάνω στὴν πέτρα τῆς πίστεως, πού ἐδῶ εἶναι κυρίως ἐμπιστοσύνη, ἐγκατάλειψη στὰ χέρια τοῦ Θεοῦ.

Δὲν θὰ σωθῆ — λέγει ἡ Γραφή — «ὁ ὑπομείνας». Θὰ σωθῆ ὁ «ὑπομείνας εἰς τέλος» (Ματθ. 1' 22). Αὐτὸς πού θὰ σηκώσῃ ὄχι ἀπλῶς τὸ βάρος τῆς φύσεως τοῦ πειρασμοῦ, ἀλλὰ καὶ τὸ βάρος τῆς διάρκειας τοῦ πειρασμοῦ. Αὐτὸς πού δὲν θὰ ξεχάσῃ τὴ βε- βαίωση τοῦ Παύλου, ὅτι ὅλα ὅσα μᾶς δοκιμάζουν ἐδῶ στὴ γῆ κλείνονται μέσα στὴ λέξι «παραυτίκα», δηλαδή στὴν πραγμα- τικότητα σύντομα καὶ στιγμιαία, ἂν συγκριθοῦν μὲ τὴν αἰώνια μακαριότητα πού μᾶς περιμένει στὴν ἄλλη ζωὴ (Β' Κορ. δ' 17). Ἔτσι σκέφτηκαν οἱ ἅγιοι μάρτυρες πού ὑπέμειναν γιὰ λίγες ὥ- ρες τὰ βασανιστήρια καὶ τὸν θάνατο, ἔτσι καὶ οἱ Ὅσιοι πού πέρα- σαν ὅλο τους τὸν βίῳ μέσα στὸ συνεχές «μαρτύριον τῆς συνει- δήσεως» (Β' Κορ. α' 12), ἀντιμετωπίζοντας ἀδιάκοπες κακου- χίες, στερήσεις, κατατρεγμούς καὶ ἓνα σωρὸ ἄλλα βάσανα, χω- ρὶς νὰ ἀποδειλιοῦν, χωρὶς νὰ ἀποζητοῦν ἀνάπαυλα.

Τὸ νὰ βαστάζῃ κανεὶς τὸν χρόνο, εἶναι ἐπώδυνο. Τὸ νὰ «μα- κρύνεται ἡ παροικία» του στὶς θλίψεις εἶναι κάτι πού κάνει τὴν ψυχὴ νὰ στεναζέξῃ καὶ νὰ ἀδημονῆ. Ἀλλὰ δὲν εἶναι μόνος του. Μαζί του «παροικεῖ» ὁ Κύριος, ὅπως λέγεται στὸν κβ' Ψαλ- μὸ (στίχ.4): «Ἐὰν γὰρ καὶ πορευθῶ ἐν μέσῳ σκιᾶς θανάτου, οὐ φοβηθήσομαι κακά, ὅτι σὺ μετ' ἐμοῦ εἶ». Θὰ ἔλθῃ ἡ ὥρα πού ὄσους κράζουν στὸν Θεὸ μέσα στὶς θλίψεις τους «ἐκ τῶν ἀναγ- κῶν αὐτῶν σώσει αὐτούς... καὶ τοὺς δεσμούς αὐτῶν διαρ- ρήξει» (Ψαλμ. ρστ' 13, 14). Ἡ ὥρα πού ἔχει ὁ Θεὸς στὸ χέρι του γιὰ μᾶς, τὰ ἀγαπημένα του παιδιὰ.

ΒΑΣ. ΜΟΥΣΤΑΚΗΣ

Δι' ὅ,τι ἀφορᾷ εἰς τὸν «Ἐφημέριον» ἀπευθυντέον:
Πρὸς τὴν Διεύθυνσιν τοῦ Περιοδικοῦ ΕΚΚΛΗΣΙΑ
Ὁδὸς Φιλοθέης 19, Ἀθῆναι - Τηλέφ. 227.689.

ΕΙΔΗΣΕΙΣ ΤΟΥ Τ.Α.Κ.Ε.

Κατὰ τὸν μῆνα Ὀκτώβριον 1968 ἐχορηγήθησαν ὑπὸ τοῦ Τ.Α.Κ.Ε. συντάξεις εἰς τοὺς κάτωθι :

Αἰδεσιμώτατον Παπαδάκον Η. Νικόλαον, Ἱερᾶς Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀθηνῶν. Σύνταξις δρχ. 4.821. Ἐφ' ἅπαξ δρχ. 101.857. — Αἰδεσιμώτατον Γούδαν Α. ἤ Τ. Χρήστον, Ἱερᾶς Μητροπόλεως Ἐδέσσης καὶ Πέλλης, Δ' μισθολογικῆς κατηγορίας. Σύνταξις δρχ. 1.699. Ἐφ' ἅπαξ δρχ. 76.954. — Πρεσβυτέραν Παπαδοπούλου Α. Χρηστούλαν, Ἱερᾶς Μητροπόλεως Μονεμβασιάς καὶ Σπάρτης, Γ' μισθολογικῆς κατηγορίας. Σύνταξις δρχ. 1.360. Ἐφ' ἅπαξ δρχ. 92.229. — Πρεσβυτέραν Ζαφειροπούλου Κ. Ἀθηνᾶν, Ἱερᾶς Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀθηνῶν, Β' μισθολογικῆς κατηγορίας. Σύνταξις δρχ. 1.086. Ἐφ' ἅπαξ δρχ. 62.637. — Αἰδεσιμώτατον Χατζοῦδην Κ. Δημήτριον, Ἱερᾶς Μητροπόλεως Νιγρίτης καὶ Σερῶν, Δ' μισθολογικῆς κατηγορίας. Σύνταξις δρχ. 1.410. Ἐφ' ἅπαξ δρχ. 76.924. — Αἰδεσιμώτατον Γῶγον Τ. Λεωνίδα. Σύνταξις δρχ. 1.410. Ἐφ' ἅπαξ δρχ. 76.356. — Πρεσβυτέραν Μομάκου Ι. Σοφίαν, Ἱερᾶς Μητροπόλεως Θεσσαλονίκης, Δ' μισθολογικῆς κατηγορίας. Σύνταξις δρχ. 1.056. — Αἰδεσιμώτατον Καρατζάν Σ. Γεώργιον, Ἱερᾶς Μητροπόλεως Θεσσαλιώτιδος καὶ Φαναριοφερσάλων, Δ' μισθολογικῆς κατηγορίας. Σύνταξις δρχ. 1.098. — Αἰδεσιμώτατον Γκίνην Ν. Χρήστον, Ἱερᾶς Μητροπόλεως Παραμυθίας, Δ' μισθολογικῆς κατηγορίας. Σύνταξις δρχ. 1.832. Ἐφ' ἅπαξ δρχ. 75.129. — Αἰδεσιμώτατον Παπαδοσηκίην Ι. Εὐάγγελον, Ἱερᾶς Μητροπόλεως Λάμπης καὶ Σφακίων, Γ' μισθολογικῆς κατηγορίας. Σύνταξις δρχ. 1.547. Ἐφ' ἅπαξ δρχ. 85.405. — Αἰδεσιμώτατον Γιατράν Γ. Διονύσιον, Ἱερᾶς Μητροπόλεως Ζακύνθου, Δ' μισθολογικῆς κατηγορίας. Σύνταξις δρχ. 1.091. Ἐφ' ἅπαξ δρχ. 76.072. — Αἰδεσιμώτατον Φωτακίδην Τ. Δημήτριον, Ἱερᾶς Μητροπόλεως Θεσσαλονίκης, Δ' μισθολογικῆς κατηγορίας. Σύνταξις δρχ. 1.632. Ἐφ' ἅπαξ δρχ. 76.305. — Αἰδεσιμώτατον Σαπουτζήν Α. Γεώργιον, Ἱερᾶς Μητροπόλεως Φλωρίνης, Δ' μισθολογικῆς κατηγορίας. Σύνταξις δρχ. 1.565. Ἐφ' ἅπαξ δρχ. 76.366. — Αἰδεσιμώτατον Προΐτην Σ. Στέφανον, Ἱερᾶς Μητροπόλεως Φλωρίνης, Δ' μισθολογικῆς κατηγορίας. Σύνταξις δρχ. 1.699. Ἐφ' ἅπαξ δρχ. 76.366. — Αἰδεσιμώτατον Ἰωάννου Π. Τριαντάφυλλον, Ἱερᾶς Μητροπόλεως Φλωρίνης, Δ' μισθολογικῆς κατηγορίας. Σύνταξις δρχ. 1.366. Ἐφ' ἅπαξ δρχ. 76.366. — Πρεσβυτέραν Ταρτανῆ Β. Οὐρανίαν, Ἱερᾶς Μητροπόλεως Ἀλεξανδρουπόλεως, Δ' μισθολογικῆς κατηγορίας. Σύνταξις δρχ. 1.370. Ἐφ' ἅπαξ δρχ. 75.971.

ΑΛΛΗΛΟΓΡΑΦΙΑ

Prof. Emm. Hatjemanuel, P. O. Box 94, Garrison, N.Y. 10524. Ἀλλαγὴ διευθύνσεώς σας ἐγένετο. — Μητροπολίτην Χριστουπόλεως Ἰάκωβον Βίρβον, Καρνεάδου 18, Ἀθῆναι 139. Ἀλλαγὴ διευθύνσεώς σας ἐγένετο. — Λεωνίδα Φιλιππίδην, Καθηγητὴν Πανεπιστημίου, Μιστριώτου 25, Ἀθῆναι 806. Ἀλλαγὴ διευθύνσεώς σας ἐγένετο. — Αἰδεσιμώτατον Φραντζήν Ἰάκωβον, Ἱεροκήρυκα Μυτιλήνης. Ἐνεγράφητε καὶ σᾶς ἀπεστάλησαν τὰ ἀπὸ 1-1-68 ἐκδοθέντα τεύχη. — Αἰδεσιμώτατον Κυνηγόπουλον Νικόλαον, Ποντολίβαδον Καβάλας. Ἐκ τῆς ἐπιστολῆς σας ἐπληροφορήθημεν τὸ πρῶτον διὰ τὴν χειροτονίαν σας. Ἐνεγράφητε καὶ ἀπὸ τοῦδε καὶ εἰς τὸ ἐξῆς θὰ λαμβάνητε ἀνελλιπῶς τὸ περιοδικόν.

— Αιδεσιμώτατον Ἀργύριον Εὐθυμίου, Ἐφημέριον Ἰ. Ν. Κοιμήσεως Θεοτόκου, Ἐλάφου Κατερίνης. Σᾶς ἀπρητήσαμεν δι' ἰδιαιτέρας ἐπιστολῆς. — Metropolis Autriche Mgr. Chrysostomos, fleischmerkt 13, Wien Antrido. Ἐνεγράφητε εἰς τὰ περιοδικὰ «ΕΚΚΛΗΣΙΑ» καὶ «ΘΕΟΛΟΓΙΑ». — Ἀρχιμανδρίτην Ἀγαθὰγγελον Μιχαηλίδην, Ἡγούμενον Ἰ. Μ. Πεντέλης, Πεντέλης 2, Ἐνταῦθα. Ἀλλαγὴ διευθύνσεώς σας ἐγένετο. — Αιδεσιμώτατον Ἀντωνόπουλον Σπυρίδωνα Ἰ. Ν. Ἀγ. Παρασκευῆς Ν. Σμύρνης. Ἐνεγράφητε. — Ἀρχιμανδρίτην Χαρῖτωνα Ζαχαρόπουλον, Ἰ. Ν. Ἀγ. Γεωργίου Σύρου. Ἐνεγράφητε. — Βάβραν Σταύρον, Ἱεροσπουδαστὴν Ἱερατικῆς Σχολῆς Πάτμου. Ἀλλαγὴ διευθύνσεώς σας ἐγένετο. — Ἀρχιμανδρίτην Χαλκικόπουλον Ἀνδρέαν, Ἱεροκήρυκα Ἰ. Μητροπόλεως Ἀλεξανδρουπόλεως. Ζητηθὲν τεύχος «ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ» σᾶς ἀπεστάλη. — Κύριον Μαργαρίτην Δημήτριον, Καθηγητὴν Θεολόγον, Οἰκονόμου ἐξ Οἰκονόμων 76, Λάρισα. Ἀλλαγὴ διευθύνσεώς σας ἐγένετο. — Ἱερὰν Μητροπόλιν Ἐδέσσης καὶ Πέλλης. Ἐλήφθησαν τὰ ὑπ' ἀριθ. πρωτ. 2.066, 2.562, 2.563, 2.588 καὶ 2.614 ἔγγραφα ὑμῶν ἀφορῶντα εἰς τὴν ἀπόσπασιν τῶν Αἰδεσιμωτάτων Πυριτίδην Ἀβραάμ, Ἰωσηφίδην Σάββα, Βίλτσου Σωτηρίου, Κάλτσα Πέτρου καὶ Στεφανοπούλου Ἡλίας. Κατόπιν τούτων προέβημεν εἰς τὴν ἀλλαγὴν τῶν διευθύνσεών των εἰς τὰ ἡμέτερα συνδρομητολόγια. — Κύριον Κολοκούρη Σπύρον, Φωκίονος Νέγρη 52, Ἐνταῦθα. Ἀλλαγὴ διευθύνσεώς σας ἐγένετο καὶ σᾶς ἀπεστάλη τὸ ζητηθὲν τεύχος τοῦ «ΕΦΗΜΕΡΙΟΥ». — Αιδεσιμώτατον Καμπάνην Παναγιώτην, Ἐφημέριον Ἰ. Ν. Κοιμήσεως Θεοτόκου Μυρίνος Λήμνου. Ἐνεγράφητε. — Αιδεσιμώτατον Φαρδέλλον Ἀναστάσιον, Ἐφημέριον Ἰ. Ν. Ἀγ. Νικολάου Γαλαξειδίου. Ἐνεγράφητε. — Αιδεσιμώτατον Βαμβασάκη Μιχαήλ, Ἰ. Ν. Ἀγ. Ἀρτεμίου Γούβας. Ἀλλαγὴ διευθύνσεώς σας ἐγένετο. — Κύριον Καντωνίτην Δημήτριον, Ἱερὰν Μονὴν Πεντέλης Ἀττικῆς. Ἀλλαγὴ διευθύνσεώς σας ἐγένετο. — Αιδεσιμώτατον Παπαϊωάννου Ἡλίαν, Ἰ. Ν. Ἀγ. Ἀντωνίου Πατησίων. Ἀλλαγὴ διευθύνσεώς σας ἐγένετο.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Κων. Γ. Μπόνη, Καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου, Συμπόσιον Πατέρων—Κλήμεντος Ρώμης, Πρὸς Κορινθίους ἐπιστολὴ Α'—Εἰσαγωγή. — **Ἐπικάιρα**: Ἀπαραίτητοι ὑποδείξεις. — Οἱ δωρεαταί. — Αἱ λειτουργικαὶ ἀπορίαι. — Αἱ ἐνοριακαὶ βιβλιοθήκαι. — Ἡ «Φωνὴ Κυρίου». — **Εὐαγγέλου Δ. Θεοδώρου**, Καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου, Ἡ συνεργασίαι Κληρικῶν καὶ λαϊκῶν ἐν τῇ ἐνοριακῇ ζωῇ. — **Χρυσοστόμου Ι. Νεαμονιτάκη**, (†) Ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Χρυσόστομος Α'—Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου, Ἐπιτάφιος στὸ Μεγάλο Βασίλειον. Ἀπόδοσις Θεοδόξου Σπεράντα. — **Φ.**, Ἀπαντήσεις πρὸς λειτουργικὰς, κανονικὰς καὶ ἄλλας ἀπορίας. — **Βασ. Μουστάκη**, Ἡ διάρκειαι τῶν πειρασμῶν.—**Εἰδήσεις τοῦ Τ.Α.Κ.Ε.**—**Ἀλληλογραφία.**

Τύποις: ΤΣΙΡΩΝΗ (Μονοτυπικὰ Συγκροτήματα)
Ὁδὸς Λένορμαν 185, Ἀθήναι — Τηλέφ. 530.318.

Ἐπιτελεσθεὶς Τυπογραφείου: Δημήτριος Β. Δεσποτάκης
Λεωφόρος Ἡρώων 26, Περιστέρι